

Driemaandelijks tijdschrift
Twaalfde jaargang nummer 3
september 1989

Orgelkunst

ORGELKUNST

XIide jaargang, nummer 3 — september 1989

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Bernard Huys, Dr. Ewald
Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald
Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braeckmans, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé,
Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Francis Van Bree, Koos
van de Linde, Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Abonnement

België : 400 F.
Nederland : 28,— Gld.
Andere landen : 500 BF.
Steunabonnement : 1.000 fr.

— Postrekening nr. 000-1587551-49
van V.V.B. Orgelkunst, Grimbergen

— Voor Nederland :
postgiro 105.81.80 van de Spaarbank Limburg, Maastricht
voor rekening nr. 85.89.45.010 van Orgelkunst Grimbergen

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de
redactie is verboden.

Inhoud

		blz.
Een nieuw leerplan voor het Secundair Orgelonderricht	<i>L. Bastiaens</i>	99
Het Van Peteghem-orgel in de O.-L.-Vrouwekerk te Deinze	<i>P. Huys</i>	116
Jan Kritel Vanhal : Concerto in F-groot, voor orgel en strijkers	<i>K. Stout</i> (vert. L. Bastiaens)	126
In memoriam Matty Niël	<i>K. D'Hooghe</i>	134
Bouwstenen : Oosterzele		136
Mededelingen		138
Agenda		142
Orgeltijdschriften		144

Een nieuw leerplan voor het secundair orgelonderricht

Luk BASTIAENS

In het secundair muziekonderwijs met beperkt leerplan (S.M.O.B.L.) staan belangrijke hervormingen op stapel. De ingrijpende, structurele wijzigingen zijn nu reeds enige tijd gekend (1) en lokken nog steeds bij een deel van de betrokkenen scherpe reacties uit. Merkwaardig te noemen is dat deze herstructurering reeds in een aantal zogenaamde «pilootscholen» wordt uitgetest zonder dat nieuwe en aangepaste leerplannen voorhanden zijn. Het is pas zeer recent dat de diverse vakdidactieken werden ingevuld. Let wel : het betreft hier ontwerpen van leerplannen, voorstellen dus, die nog door de bevoegde commissie voor de hervorming van het S.M.O.B.L. dienen te worden goedgekeurd. Wijzigingen blijven derhalve mogelijk.

Uit tal van bevragingen (2) blijkt dat het huidige officiële leerplan (3) voor de cursus orgel niet meer strikt wordt toegepast. Zo is bv. de vooropleiding piano geen *conditio sine qua non* meer en wordt de gregoriaanse begeleiding nog nauwelijks onderwezen. De heropleving van de oude uitvoeringspraktijken, het kritisch bronnenonderzoek en nieuwe pedagogische en gediversifieerde orgeldidactische inzichten zorgen voor nieuwe accenten. In verband met het lesinstrument werd bij de inspectie aangedrongen de electronica te verbieden. De argumenten contra komen in het nieuwe leerplan duidelijk naar voor (toonvorming, -kwaliteit, techniek, het bepalen van esthetische normen door de industrie, uniformisering van het instrument...). Het is nodig dat de leraren orgel de bevoegde overheden duidelijker voorlichten. Er zijn leerkrachten die de aankoop van een dergelijk surrogaat, vaak omwille van laksheid, gemakzucht, zogenaamd comfort of andere drogredenen, gunstig adviseren ! Wanneer men zich verdiept in de organologie en de orgelliteratuur kan men zich niet tevreden stellen met een «Ersatz». Electronica zijn instrumenten die wellicht hun verdienste kunnen hebben buiten de orgelcursus.

Onderstaand leerplan is uitgebouwd naar een voor alle in-

strumenten geldend schema dat werd opgesteld door de heren inspecteurs. De cursief gedrukte teksten zijn verduidelijkingen of aanvullingen naar de lezer en zijn niet in de vooropgestelde tekst opgenomen.

Het doel van dit leerplan is enkel een leidraad te zijn voor de orgelleerkracht. Vanzelfsprekend dient de leerling en niet het leerstofpakket centraal te staan. De leraar dient zijn didaktiek te individualiseren naar de interesse en noden van elke leerling afzonderlijk in zoverre deze binnen het raam van de orgelcursus kunnen verwezenlijkt worden. In dit verband weze opgemerkt dat het «slaafs» volgen van een methode niet aan voornoemde doelstelling beantwoordt. Bewust werden examenprogramma's zeer vaag gehouden zodat de inhoud ervan door de pedagoog kan worden bepaald.

De in het leerplan geciteerde methodes, handboeken, partituren en tijdschriften bieden een onvolledig overzicht en hebben geenszins een «verplichtend» karakter.

Het zou tenslotte wenselijk zijn, mocht over de inhoud van dit nieuwe leerplan een constructieve dialoog op gang komen.

LAGERE GRAAD

I. LEERPLAN

1. Instrument :

— algemene opbouw : grote delen en hun functie ;

— tractuur : verbinding toets-pijp ;

openen en sluiten van het ventiel (toucher)

bij een mechanische toetstractuur blijft de organist steeds in tactiel contact met de toonvorming door de controle bij het openen en sluiten van de ventielen. Hierdoor kan de aanspraak (= het aanzetten van de toon) door het openen van het ventiel en de afspraak (= het beëindigen van de toon), door het sluiten van het ventiel worden beïnvloed en zo aangepast worden aan het beoogde klankkarakter. Dit «voelbaar» proces ligt aan de basis van de techniek die nodig is voor de vertolking van de orgelmuziek tot ca. 1850. Een verfijnde fraseringsarticulatie, een ritmische precisie en een direct contact met het instrument zijn hier de opvallendste kenmerken ;

- de onderscheiden klankkarakters van de grote registerfamilies : prestanten, fluiten, strijkers en tongwerken
- het begrip voethoogte

2. Houding :

- bijzondere aandacht voor een ontspannen en rustige lichaams-houding : rechte rug, ondersteuning vanuit de onderbuikspieren
- schouder, arm, pols, vinger :
in heelwat historische en recente orgelmethodes wordt hieraan aandacht besteed. Samengevat komt het hier op neer :
 - *de armen ontspannen langs het lichaam ;*
 - *de ellebogen iets hoger dan de onderarmen ;*
 - *de hand wordt geleid door de arm ;*
 - *alle vingers worden gelijkmatig gekromd ;*
 - *de hand is iets gewelfd ;*
 - *vingers houden steeds contact met de toets ;*
 - *het drukpunt (knik) moet men steeds voelen alvorens de toets tot op de bodem wordt ingedrukt ;*
 - *ontspan de vinger en behoud druk in functie van de notenwaarde :*
 - *op het gewenste tijdstip komt de toets naar boven door de druk in de vinger te verminderen en de tegendruk van de toets te laten toenemen (de vinger blijft bij het loslaten in contact met de toets).*
- juiste plaats op de orgelbank :
het is wenselijk om bij elk lesorgel een in de hoogte verstelbare orgelbank te plaatsen zodat onnodige rug- en schouderspanningen kunnen worden vermeden bij het bespelen van het klavier. De bereikbaarheid van elke pedaaltoets wordt gemakkelijker bij personen met een kleine gestalte. Hierdoor wordt het schuiven op de orgelbank beperkt, zodat het zich voortdurend heroriënteren t.o.v. manueel en pedaal zoveel mogelijk wordt vermeden.
De plaats op de orgelbank is belangrijk in verband met een goede houding. Wanneer men te veel vooraan plaatsneemt, heeft men onvoldoende evenwicht. De beenbeweging wordt belemmerd bij het te ver achteruit zitten op de bank. Men plaatst het best één voet vooruit en de andere voet achteruit wanneer men enkel manualiter speelt. Op de wijze bekomt men een stabiele houding.

- knieën en hakken naar elkaar gericht ; aanslag met de binnenkant van de voet.

3. Basistechniek :

- uitgaande van het type orgel (barok, romantisch) en het soort tractuur (mechanisch, pneumatisch, electrisch) :

De meeste orgelliteratuur van na ca. 1850 is gestoeld op de legatotechniek. De uitvoeringspraktijk van de vroegere orgelmuziek steunt o.m. op het principe van de proportionele notenwaarde, waarbij elke noot is samengesteld uit twee belangrijke delen : het aanhouden van de noot (la tenue) en de articulatuuruimte (le silence d'articulation). Het beheersen en beïnvloeden van de toonvorming en het omgaan met het subtiel evenwicht tussen de «tenue» en de «silence d'articulation» in functie van het tempo en het karakter van de partituur, vormen het fundament van deze tweede basistechniek.

4. Inoefening, verbetering, afwerking.

5. Opbouw van een elementair repertoire.

II. LEERINHOUD

1. Te verwerven technieken :

- progressieve ontwikkeling van onafhankelijkheid van de vingers
- verplaatsen van de vingers
- onderzetten van de duim
- overzetten van de vingers
- vingerwisseling
- dubbelgrepen
- het overnemen van een stem van de ene naar de andere hand
- tweestemmig polyfoon spel
- eenvoudig driestemmig spel
- homofoon vierstemmig spel
- initiatie in het pedaalspel (vooral puntspel) :
de initiatie in het pedaal via puntspel heeft, naast historische argumenten, het voordeel dat jongere leerlingen dichter bij de klavieren kunnen aanzitten waardoor samenspel van manueel en pedaal in een goede houding kan worden gerealiseerd. Bij puntspel wordt het enkelgewricht minder belast.

Tevens biedt het spelen met de punt van de schoen meer controle over het indrukken en loslaten van de toets.

- ontwikkelen van onafhankelijkheid tussen rechterhand/pedaal en linkerhand/pedaal
- zeer eenvoudig triospel
- contact tussen vinger en toets met aandacht voor aan- en afspraak van de toon (mechanische tractuur).
- aanbrenge van een elementaire studiemethodiek :

de zelfwerkzaamheid van de orgelleerling dient maximaal te worden gestimuleerd via het bijbrengen van een doordachte studiemethodiek. Teveel amateurs maken zich een partituur eigen door herhalend inoefenen. Deze onefficiënte en ondoordachte manier van studeren slorpt de eerder beperkte tijd op. Het is vooral in de eerste jaren van de orgelopleiding noodzakelijk om de leerling een goede studie-attitude bij te brengen. De leerling moet duidelijk gemaakt worden hoe de studietijd optimaal kan benut worden via o.m. het leren bepalen van een goede applicatuur, een inzicht in de partituur, een leestechniek, het verwerken van technische moeilijkheden via voorbereidend oefeningen, stijlkennis, enz... Bovendien dient de «huistaak» een afspiegeling te zijn van wat in de les is bijgebracht. Het geeft de leerling de kans zich op zijn eigen ritme rustig te verdiepen in de diverse deelaspecten van het orgelspel die in de les aan bod gekomen zijn.

- het bepalen van een juiste vinger- en voetzetting :
hoewel dit eigenlijk een vrij individuele aanpak behoeft (bv. de spanningswijdte van de hand), is de verleiding groot om partituren te gebruiken waarop reeds een applicatuur is gedrukt of waarop de leerkracht zoveel mogelijk de te volgen vinger- en voetzettingen heeft genoteerd. Deze manier van werken levert nog een drukker beeld van de partituur op. Bovendien kan men tijdens het spelen toch niet alles lezen. De leerling dient te worden aangespoord om zelf een applicatuur te zoeken en slechts deze aan te duiden die bv. afwijken van een normale opeenvolging van de vingers (bv. onderzetten, overzetten, substitutie, glissando, overnemen van stemmen, enz...). In de oude tractaten gaat men ervan uit dat een «goede» noot (bepaald vanuit de tactus) een «goede» vinger krijgt toegewezen.

- elementair inzicht in de partituur : het bepalen van tonaliteit, modulatie, maatsoort, vorm, structuur, cadens, tactus (zwaarlicht), sequens, herhaling
- ontwikkelen van een klank-greepassociatie :
de leerling dient van meetaf aan een goede luisterhouding aan te nemen om te komen tot een voortdurende zelfcontrole (wisselwerking tussen innerlijke muzikale voorstelling en het klinkend resultaat) en een goede toonvorming. Ook in de improvisatie is deze klank-greepassociatie, ook wel audio-motorische handeling genoemd, van uitermate groot belang. De leerling dient immers de «stroom» muziek die hij inwendig hoort via het orgel te veruitwendigen.

2. Bruikbare methodes :

2.1. Techniek en voordracht :

- Harke Iedema : «de jonge organist»
 (Hilversum, harmonia, 1971-1973)
- Folk Dean : «harmonium» (Apeldoorn, IXIJZET, 1957)
- Flor Peeters : «Ars Organi» - deel 1 (Brussel, Schott, 1953)
- Jean Bonfils & Noëlie Pierront : «nouvelle méthode de clavier : harmonium ou orgue» (Paris, Schola Cantorum, 1960)
- Jacques van Oortmerssen : «wegwijzer in duo- en triospel»
 (Sneek, Boeijenga, 1986)
- John Brock : «Introduction to Organ Playing»
 In 17th & 18th Century Style
 (USA, Knoxville, Tennessee, Monk Music, 1988)

2. Improvisatie en begeleiding :

- Hiepko de Boer : «didactiek in houtskool»
 (Amsterdam, Broekmans & van Poppel, 1977)
- Tom de Vree : «de didactiek van de instrumentale en vokale muzikles» (Damon Best, 1988)
- Bert Matter : «in goede harmonie» (Amsterdam, de Werelt, 1985)
- Kees van Eersel : «koraalimprovisatie»
- Arie Keijzer : «orgel improvisatie»
 (Dordrecht, uitgave in eigen beheer, 1988)
- Hennie Schouten : «improviseren op het orgel» (Naarden, Streng-holt, 1972 - 3e druk)
- Tera De Marez Oyens : «werken met moderne klanken»
- B. van Beurden : «werkboek voor muziek van nu»
 (Haarlem, De Toorts)

- Daan Manneke : «omgaan met muziek : een werkboek voor eigentijdse improvisatie» (Amsterdam, Annie Bank, 1977)
- Jos Van der Kooij e.a. : «improvisatie» — een reeks artikelen in het tijdschrift «Organist en Eredienst» — 1986

3. Exemplarische lijst van werken :

- Bach, J. Chr. : 44 Choräle zum präambulieren
- Bach J.S. : Notenbüchlein für A.M. Bach
 Klavierbüchlein für W.F. Bach
- Dubois C. : koraalfantasie over «nu syt wellecome»
 (Tongerlo, de praestant, juli 1972)
- Frescobaldi, G. : Fiori musicali
- Heilmann, H. : Neun Intonation für Orgel
- Kaufmann, G.F. : Harmonische Seelenlust
- Nielsen, C. : 29 short pieces for organ op. 51
- Pachelbel, J. : magnificatfugae ; koraalvariaties
- Peeters, Fl. : 35 miniature per organo
 (Amsterdam, Heuwekemeyer, 1947)
- Roelstraete, H. : zes inventies op. 79 nr. 1
 (Vichte, Musica Flandrorum)
- drie sonatines op. 66 (Vichte, Musica Flandrorum)
- Scheidt, S. : Görlitzer Tabulaturbuch
- Scheidemann, H. : Präambeln
- Sorge, G.A. : trio's
- Van den Kerckhoven, A. : versetten
- Van Laar, J.D. : 12 kleine partita's voor orgel
- Vogel, W. : 20 orgelkoralen over psalmen en gezangen
- Telemann, G. Ph. : Klavierbüchlein
- Zipoli, D. : pastorale ; versetten

reeksen/bundels :

- ABC van de barok
- Old English organ music for manuals
- Spielbüchlein für den ersten Anfang

4. Cursorisch lezen en improvisatie :

4.1. Cursorisch lezen :

- *eenstemmig* : zowel voor rechter- als linkerhand :
 kinderliederen, kerkliederen, vrije melodieën,
 uittreksels van composities

— *tweestemmig* : zeer eenvoudig : imitatief, begeleidend

4.2. *Improvisatie* :

- het maken van eenvoudige voor- en nazinnen
- het variëren van een melodie : melodisch, ritmisch
- het maken van een begeleidende stem bij een bekende of zelf uitgedachte melodie : zowel in rechter- als linkerhand
- het maken van een ABA-vorm
- het maken van een zeer eenvoudig trio door toevoeging van tonica en dominant in het pedaal bij tweestemmig manuaalspel
- het leren noteren van improvisatie
- begeleiding : het maken van een vierstemmige koraal zetting met gebruikmaking van kwintakkoorden in grondligging (Goudimel-stijl)
- transpositie : - van een eenstemmige melodie
- zowel met als zonder partituur

Via transpositie kunnen nieuwe tonaliteiten «spelenderwijze» worden verkend. De motorische automatisen, ontstaan door het veelvuldig spelen van een muziekstuk, worden eveneens uitgeschakeld door met of zonder partituur te transponeren. Hierdoor dient de leerling weerom gebruik te maken van de klank-greepassociatie. Ook in de improvisatie vormt de transpositie een belangrijk gegeven.

III. EXAMENPROGRAMMA

eerste proef :

- een improvisatie
- een a prima vista-lezing
- een pedaal oefening
- een eenvoudig werkje dat door de leerling zelfstandig is ingestudeerd en waarbij het inzicht en de zelfwerkzaamheid van de leerling kan getoetst worden

tweede proef :

- een tweestemmig polyfoon stuk
- een driestemmig stuk
- een homofone vierstemmige koraal zetting
- een werk met pedaal

MIDDELBARE GRAAD

I. *LEERPLAN*

1. *Instrument* :

- kennismaking met de diverse orgeltypes
- inleiding in de registratiekunst

2. *Verwerking van doeltreffende studiemethodieken*

3. *Kennismaking met werken uit verschillende stijperiodes*

4. *Instudering, afwerking, uitvoering*

5. *Opbouw van een persoonlijk repertoire*

II. *LEERPROGRAMMA*

A. *Studierichting instrument*

1. *Te verwerven technieken* :

- uitbouw verworvenheden van de lagere graad
- verdere ontwikkeling van de onafhankelijkheid van de handen en voeten
- ontwikkeling van een gedifferentieerde pedaaltechniek :
puntspel, punt- en hakspel
- substitutie en glissando
- polyritmiek
- gebruik van de zwelkast
- eenvoudige versieringen
- initiatie in het hedendaags orgelrepertorium :
kan uiteraard ook een aanvang nemen in de lagere graad
- legatospel
- meerstemmigheid met verschillende speelwijzen :
legato - articulatie
- blijvende aandacht voor een goede luisterhouding
- ontwikkeling van het muzikaal voorstellingsvermogen
- verdere uitbouw van de analyse

2. *Bruikbare methodes* :

2.1. *Techniek en voordracht* :

Jacques-Nicholas Lemmens : «*école d'orgue*» - deel 2 : «*école de la pédale*» (Brussel, Schott, 1862)

- Gustav Merkel : «Orgelschule» (Frankfurt, C.F. Peeters, 1918, reprint)
 Flor Peeters : «Ars Organi» - deel 1 en 2 (Brussel, Schotte, 1953-1954)
 Herbert Tachezi : «Ludus Organi Contemporarii» - deel 1 (Wien, Doblinger, 1973)

2.2. Improvisatie en begeleiding :

zie lagere graad

- M. Dupré : «Manuel d'accompagnement du plain-chant grégorien» (Paris, Leduc)
 F. Peeters : «Practische methode voor gregoriaanse begeleiding» (Mechelen, Dessain, z.j.)

3. Exemplarische lijst van werken :

- Bach, J.S. : tweestemmige inventies
 acht kleine preludes en fuga's (BWV 553-560)
 Orgelbüchlein
 koraalvoorspelen uit de Kirnberger en Neumeister verzamelingen
 Praeludia in a (BWV 569) en G (BWV 574)
 Canzona (BWV 588)
 Fugae in g (BWV 578) en c (BWV 574)
 Praeludium en Fuga (BWV 551)
 Allabreve (BWV 589)
 Alain, J. : ballade en mode phrygien
 Choral dorien
 quatre œuvres pour orgue
 Bresgen, C. : Orgelbuch
 Boëllmann, L. : heures mystiques
 Dupré, M. : tombeau de Titelouze
 79 chorals op. 28
 Langlais, J. : Organ book
 Franck, C. : l'organiste
 Frescobaldi, G. : fiori musicali
 Chaumont, L. : suites
 Schroeder, H. : — Praeambeln
 — Kleine Intradn
 — Kleine Praeludien und Intermezzi
 — Gregorianische Miniaturen
 — 12 Orgelchoräle für die Weihnachtszeit

- Krebs, J.L. : Klavierübung
 Reger, M. : Choralvorspiele op. 135a en op. 79b
 Rembt, Reichardt, Rheinberger, Krebs .L., Gerber, Vierling, Stölzel : trio's
 Sweelinck, J.P. : echo-fantasieën, toccata's, lied- en koraalvariaties
 Tournemire, Ch. : petites fleurs musicales, op. 66
 Strategier, H. : 30 short inventions
 De Klerk, A. : Twelve Images
 Buxtehude, D. : 26 koraalvoorspelen
 Hanff, J.N. : koraalvoorspelen
 Vierne, L. : pièces en style libre
 Mendelssohn, F. : langzame delen uit sonates

Uitgegeven Vlaamse orgelwerken :

- Cabus, P. : Preludium, koraal en fughetta (Tongerlo, de praestant, jan. 1968)
 De Laet, E. : Andante (Tongerlo, de praestant, april 1962)
 Jesu dulcis memoria (Tongerlo, de praestant, okt. 1970)
 D'Hooghe, K. : Versetten op «Nu syt willecome» (Tongerlo, de praestant, oktober 1969)
 Dinneweth, P. : «Uit oer is hij getogen» (Leuven, Adem, 1988 nr. 4)
 Dubois, C. : Conatine 1 (Tongerlo, de praestant, april 1970)
 Kerstmijmeringen (Vichte, Musica Flandrorum, 1987)
 Kleine partita voor positief-orgel op «Ave Maris Stella» (Tongerlo, de praestant, januari 1966)
 Feremans, G. : Fughetta op psalm 22 (Halewijnstichting, psalmen-orgelboek, de Crans v.z.w., 1962)
 De Jong, M. : Pastorale op psalm 22 (idem)
 Lerinckx, J. : Praeambulum e canon op «Zingt Jubilate» (Leuven, Adem, 1987 nr. 3)
 Inleiding en fughetta op psalm 50 (Halewijnstichting, psalmenorgelboek, de Crans vzw, 1962)
 Mores, R. : Variaties over psalm 22 (idem)
 Pieters, P. : Partita op «Wij roepen Heer» (Leuven, Adem, 1987 nr. 1)
 Peeters, Fl. : 10 inventions op. 117 (Schwann)
 30 short preludes on ell-known Hymns op. 95 (Peters, 6195)
 Hymn Preludes for the Liturgical Year op. 100, 24 delen, (Peters 6401-6424)

- Roelstraete, H. : Twee psalmen op. 154
(Vichte, Musica Flandrorum, 1987)
- Verschraegen, G. : Choraalvoorspel op «Sanctus» uit de IVE mis
(Tongerlo, de praestant, april 1965)
- Wauters, C.A. : Sonatina sorpa «Aus tiefer Not» op. 36
(Gent, Antares, z.j.)
Canticum Noctis op. 18 (Vichte, Musica Flandrorum,
1981)
- Vervenne, H. : «Daar bloeid' ene lelie»
(Leuven, Adem, 1988 nr. 2)
- Rosseau, N. : «Salve Regina» - orgelmotet op. 79
(Brussel, CeBeDem, 1976)
- Saveniers, E. : «Als tussen licht en donker»
(Leuven, Adem, 1988 nr. 3)
- Van Eyndhoven, C. : «Wat zijn de goede vruchten»
(Leuven, Adem, 1987 nr. 2)
- Van Hulse, C. : Toccata on «Salve Regina» - postlude
(Boston, Mc. Laughlin & Reilly, 1954)
Seven pieces for the service, petite suite for the organ
op. 108 (USA, E.B. Morks Music Co., 1959)
Improvisation on «Veni, Emmanuel» op. 122 nr. 2
(Chicago, H.T. Fitz Simons Co., 1962)
- Van Ingelgem, C. : «Te lucis ante terminum» (Gent, Antares)
- Van Looy, J. : Inventie (Tongerlo, de praestant, 1967)

4. Cursorisch lezen, begeleiding en improvisatie :

cursorisch lezen : moeilijkheidsgraad :

«ABC van de barok»

Telemann, G.P. : Klavierbüchlein

begeleiding en improvisatie :

- het spelen van cadenzen
- het maken van enkele eenvoudige koraalvariaties (bv. : gebroken akkoord, basfiguratie, eenvoudig bicinium, figureren van de melodie)
- zelfstandig harmoniseren van een koraal in Goudimelstijl met gebruikmaking van doorgangsnoten, voorhoudingen, syncopen
- het zoeken van varianten (zowel ritmisch als melodisch) bij één- en tweestemmige improvisaties (bv. : syncopen, punteringen, triolen, rusten, herhalingen, sequenzen, chromatiek,

- wisselen van grote en kleine tertstoonnaard, ...)
- kennismaking met het gregoriaans en de kerktoneelnaarden
- aanzet tot modale begeleiding
- diatonische modulatie

III. EXAMENPROGRAMMA

eerste proef :

- een improvisatie
- het maken en uitvoeren van een vierstemmige homofone koraalbezetting
- een a prima vista-lezing
- een eenvoudig werk dat de leerling volledig zelfstandig instudeert
- een pedaal oefening
- een trio

tweede proef :

- een werk van Bach (niveau BWV 578)
- een verplicht werk
- twee stukken uit het repertoire

B. Studierichting samenspel

II. LEERINHOUD

1. Te verwerven technieken :

programma : zie studierichting instrument ;
de technische vaardigheden worden minder uitgediept.

2. Bruikbare methodes :

zie studierichting instrument-samenspel

3. Exemplarische lijst van werken :

zie studierichting instrument-samenspel : de eenvoudige werken

4. Cursorisch lezen, begeleiding en improvisatie :

cursorisch lezen :

- Notenbüchlein für A.M. Bach
- Klavierbüchlein van G.P. Telemann
(moeilijkheidsgraad)
- een eenvoudige begeleiding

improvisatie & begeleiding :

- het maken van enkele eenvoudige koraalvariaties
(zie studierichting instrument) :

- zelfstandig harmoniseren van een koraal in Goudimel-stijl
- het zoeken van varianten bij één- en tweestemmige improvisaties (zie studierichting instrument)

III. EXAMENPROGRAMMA

eerste proef :

- een improvisatie
- het maken en uitvoeren van een vierstemmige koraalzetting (homofoon)
- een eenvoudig werk dat de leerling zelfstandig instudeert
- een a prima vista-lezing
- een pedaal oefening

tweede proef :

- een Bachwerk (niveau BWV 553-560)
- een verplicht werk
- twee stukken uit het repertoire

HOGERE GRAAD

I. LEERPLAN

1. *Ontwikkeling tot muzikale zelfstandigheid*
2. *Verwerven van studietechnieken, gebaseerd op analyse van en inzicht in de problematiek*
3. *Stijlbesef*
4. *Analyse, instudering, afwerking, interpretatie*

II. LEERINHOUD

A. Studierichting doorstroming :

1. *Te verwerven technieken en kennis van het instrument en zijn literatuur*

- streven naar optimale zelfwerkzaamheid van de leerling : inzicht in de partituur, bepalen van een juiste applicatuur, uitvoeringspraktijk, registratie, stijlinzicht, ...)
- dubbel pedaal en toonladderfiguren
- kennismaking met hedendaagse technieken

- stemmen van een tongwerk
- grondige studie van de diverse orgelstijlen en orgellandschappen
- inzicht in de orgelmuziekgeschiedenis : componisten, stijlen, vormen
- repertorium : bijzondere aandacht voor orgelliteratuur bruikbaar op het historisch Vlaamse orgelpatrimonium
- bezoek aan een orgelbouwer
- excursie naar enkele representatieve orgels (barok, romantisch, hedendaags)

2. *Bruikbare methodes, handboeken en tijdschriften :*

- Herbert Tachezi : «Ludus Organi Contemporarii» - deel II en III (Wien, Doblinger, 1978 & 1985)
- Flor Peeters : «Ars Organi» - deel 2 & 3 (Brussel, Schott, 1953-54)
- Marcel Dupré : «méthode d'orgue» (Paris, Leduc, 1927)
- A.J. Gierveld : «inleiding tot de orgelbouw» (uitgave van de gereformeerde organistenvereniging, 1979)
- C.R. Arnold : «Organ literature : a comprehensive Survey» (USA-Metuchen, the scarecrow Press, 1973)
- Tijdschriften : «Orgelkunst», Beiaardlaan 1, 1850 Grimbergen «het Orgel», Juliëttestraat 41, NL - 3816 RB Amersfoort

3. *Exemplarische lijst van werken :*

uitgegeven Vlaamse orgelwerken :

- Dubois, C. : Partita op «Die vroeg zijn aangeworven» (Leuven, Adem, 1988 nr. 1)
Rorate Caeli (Gent, Antares, z.j.)
- Laporte, A. : Ostinato per organo (Bracquenens, Ed. Centre, z.j.)
- Maes, J. : Studie voor orgel (Tongerlo, de praestant, oktober 1967)
- Peeters, F. : Introduzione, fugate con corale sopra «pro civate» op. 125 (russel, CeBeDem, 1976)
Hymn Preludes for the Liturgical Year op. 100 (New York, C.F. Peeters, 24 delen, nrs. 6401-6424)
- Snellings, W. : Gaudium Paschale (St.-Denijs-Westrem, uitgave in eigen beheer)
Toccatà paschalis (idem)
- Van Hulse, C. : Postlude on «St. Theodulph» op. 122 nr. 10 (Chicago, H.T. Fitz Simons Co., 1962)

Organ postlude on «Adeste Fidelies»

(Boston, Mc. Laughlin & Reilly Co., 1956)

Vermeiren, J. : Toccata (Antwerpen, Metropolis, 1953)

Verschraegen, G. : Fantasia voor orgel (Gent, Gents Orgelcentrum, 1977)

Toccata in h (Gent, Gents Orgelcentrum, z.j.)

Litanie (Gent, Gents Orgelcentrum, z.j.)

Aria uit de symfonie voor orgel, koperensemble en pauken (Gent, Gents Orgelcentrum, z.j.)

Roelstraete, H. : drie modale fantasia's op. 95

(Vichte, Musica Flandrorum, 1972)

Preludio e passacaglia per organo op. 84

(Vichte, Musica Flandrorum, 1971)

4. *Cursorisch lezen, begeleiding en improvisatie* :

- improviseren van eenvoudige vormen als :
intonatie, tussenspel, kleine toccata, bicinium met voorimitatie, partita, koraalvoorspel
- het harmoniseren van een diatonische toonladder
- verdere uitbouw van de modale en tonale begeleidingspraktijk
- cursorisch lezen : niveau : diskantkoraalvoorspelen van D. Buxtehude

III. EXAMENPROGRAMMA

eerste proef :

- een improvisatie
- een begeleiding
- een pedaalstudie in hedendaagse stijl
- een a prima vista-lezing
- een trio (deel uit trio-sonates van Bach)
- een zelfstandig ingestudeerd werk naar keuze

tweede proef :

- op te vatten als een concert van ca. 40 min. muziek w.o. :
- een Bachwerk (niveau BWV 538)
 - een verplicht werk
 - een werk na 1950

B. Studierichting instrument en samenspel

II. LEERPROGRAMMA :

1. *Te verwerven technieken en kennis van het instrument en zijn literatuur*

zie richting doorstroming

2. *Bruikbare methodes, handboeken en tijdschriften* :

zie richting doorstroming

uitzondering voor 3e deel van F. Peeters «Ars Organi», H. Tachezi : «Ludus Organi Contemporarii» en M. Dupré : «méthode d'orgue»

3. *Exemplarische lijst van werken* :

zie richting doorstroming : de eenvoudige werken

4. *Cursorisch lezen, begeleiding en improvisatie* :

- improviseren van eenvoudige vormen als kleine toccata, intonatie, tussenspel, het figureren van een melodie, ...
- verdere uitbouw van de modale en tonale begeleidingspraktijk
- cursorisch lezen : moeilijkheidsgraad : koraalvoorspelen van J.N. Hanff

III. EXAMENPROGRAMMA

eerste proef :

- een improvisatie
- een begeleiding
- een a prima vista-lezing
- een zelfstandig ingestudeerd werk naar keuze
- een trio (niveau trio's van Rembt)

tweede proef :

op te vatten als een concert van ca. 25 min. muziek w.o. :

- een Bach-werk (niveau BWV 578)
- een verplicht werk
- repertoire : dient te bestaan uit werken op niveau van de lagere, de middelbare en de hogere graad

Voetnoten :

1. WECKX, H. : «*het unieke behouden*» — over de hervorming van het secundair muziekonderwijs met beperkt leerplan (SMOBL) Brussel, Ministerie van Onderwijs en Brusselse Aangelegenheden, 1988)
2. STROBBE, L. : «*secundair orgelonderwijs in Vlaanderen anno 1986*» (Antwerpen, Vlaamse Orgelvereniging vzw, 1987)
3. Belgisch Staatsblad van 1 mei 1963 :
26 juli 1962 : ministerieel besluit houdende lesrooster, minimum-leerplan en reglement van de examens van het gesubsidieerd muziekonderwijs.

Het van Peteghem-orgel (1740-1742) in de O.-L.-Vrouwekerk van Deinze*

Dr. Paul HUYS

Het oude kerkorgel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Deinze, in 1661 gebouwd door de Waalse orgelmaker Pierre de la Thour (1603-1682) (1), was na amper driekwarteeuw reeds door den *auderdom des tijts teenemael versleten ende gerinueert geraakt* (2). In het Resolutieboek (3) van de stad Deinze wordt melding gemaakt van een beraadslaging over *de noodtsaeckelijckheit tot het maeken van eenen nieuwen orgele in de kercke deser stede, geconsidereert de gonne aldaer actuelijck te bevinden teenemael is geruineert ende versleten, soo daenigh dat men met deselve niet meer en can spelen tot de goddelijcke diensten*. Aan een vijftiental daartoe *gecompareerde* Deinse notabelen wordt op 14 november 1740 voor goedkeuring *voorenghouden het DEVIS van eenen orgel met een CONTRACT bij wethouders deser stede als gisteren aengegaen (met sekeren Sr Pieter van Peteghem, meestere orgelmaeker woonende binnen de stadt van Gendt) ende alsnoch ongeteekent*.

De teksten zelf van het devis en van het kontrakt - die in het Resolutieboek niet zijn opgenomen - waren totnogtoe onbekend in de meer algemene historische literatuur over Deinze en de O.-L.-Vrouwekerk (4). Ze waren echter wel reeds door Paul Bergmans in 1900 gepubliceerd in zijn tweede reeks «Variétés Musicologiques», opgenomen in de Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique (5).

Ruim driekwarteeuw later, in 1980, heeft de Waalse orgelhistoricus J.-P. Felix deze teksten bij Bergmans (her-)ontdekt en ze opnieuw gepubliceerd in de Mededelingen van het Centraal Orgelarchief (6). Vermeldenswaard is de voetnoot nr. 6 van Felix, die we daarom citeren : «Gr. Milis-Proost, conservator van de Universiteitsbibliotheek - Gent, deelt ons mede dat dit document er onvindbaar is. Het bevindt zich evenmin in de afdeling handschriften. Hoogst-

waarschijnlijk werd dit document bewaard in de bundel papieren van P. Bergmans, betreffende de uitgave van deze tekst».

Welnu, deze archivalia zijn door ons - eigenlijk toevallig - recent aangetroffen in een bundel handschriften in de Gentse universiteitsbibliotheek (7) : het gaat wel degelijk om dezelfde kopie die door P. Bergmans werd gepubliceerd. Hoewel de inhoud van deze archivalia in een beperkte kring van organologen bekend was, en omdat de eerdergenoemde publikaties enkele kleine tekorten vertonen, achten we het zinvol hier nogmaals de teksten te publiceren vermits deze gebaseerd zijn op een authentieke bron. Onze bijdrage kan dan beschouwd worden als een uitloper van de herdenking van de 200e verjaring van het overlijden van Pieter van Peteghem (° Wetteren 1708 - † Gent 1787).

De archiefteksten die hier als bijlage in extenso weergegeven worden zijn vooreerst het «devis», hoogstwaarschijnlijk opgesteld door Pieter van Peteghem zelf, en vervolgens de kontraktuele bepalingen die vermoedelijk bij het advies werden bijgeschreven of bijgevoegd na overleg tussen beide partijen.

Pieter van Peteghem was 32 jaar oud toen hij de Deinse opdracht aanvaardde. Dit nieuwe orgel voor de O.-L.-Vrouwekerk van Deinze (zie foto) was een van de vroegste (8) werken van deze orgelmaker, en meer bepaald zijn eerste middelgroot instrument (met achtvoets hoofdwerk en een echowerk). Het orgelmeubel werd in de doksaalbalustrade ingebouwd (wat in Vlaanderen gebruikelijk was bij een orgel zonder rugpositief), met klaviatuur aan de rugzijde. Pieter Meyns uit Gent werd belast met het maken van de orgelkast, voor een bedrag van 60 pond gr. courant (9).

Voor de bouw van het orgel zelf kreeg P. van Peteghem een periode van 17 maand toegewezen (van medio november 1740 tot Pasen 1742). Zijn honorarium bedroeg 1.500 guldens courant (10) en de uitbetaling ervan zou gebeuren in vier schijven, korresponderend met de vordering van de werken volgens de vooropgestelde timing :

- a. 300 guldens op 1 mei 1741, na plaatsing van alle frontpijpen;
- b. 700 guldens op 1 september 1741, na plaatsing van vijf registers ;
- c. 300 guldens op paasdag 1742, na voltooiing van het gehele orgel;
- d. 200 guldens een jaar nadien (met mogelijkheid van borgstelling).

* zie foto : vorig nummer van «Orgelkunst», jg. 12, nr. 2, p. 74.

Intussen behield de stad zich het recht voor, het orgel te laten *visiteren* door een expert en de eventueel vastgestelde fouten te corrigeren op kosten van de orgelbouwer. Deze moest bovendien gedurende vier jaar het orgel onderhouden. Het oude orgel komt hem toe, zonder enige vergoeding voor de overname. Tot zover, kort samengevat, de voorwaarden van het kontrakt.

Voor de hierna volgende orgeltechnische analyse van de gegevens die in het «devis» of bestek van 1740 voorkomen konden we gelukkig een beroep doen op de bereidwillige en deskundige medewerking van de heer Patrick Roose, die we hiervoor bijzonder erkentelijk zijn.

Samengevat zien de technische gegevens er als volgt uit :

— Dispositie.

Groot orgel
 Montre 8 v (C-Fis gedekt)
 Bourdon 8 v
 Prestant 4 v
 Fluyte 4 v
 Cornet 5 r
 Doublette / Octave 2 v
 Nasard / Quinte 2 2/3 v
 Tierce 1 3/5 v
 Larigot / Petit Nasard 1 1/4 v
 Fourniture / Cymbale 5 r
 Sesquialter 2 r / bas
 / sup.
 Trompet 8 v / bas
 / sup.
 Clairon 4 v / bas
 Kromhoren 8 v / sup.
 Voix Humaine 8 v / bas
 / sup.
 hoofdklavier : 48 toetsen, C.D - c'''
 echoklavier : 24 toetsen, cis' - c'''
 drie spaanbalgen

Echo
 Bourdon 8 v
 Prestant 4 v
 Nasard 2 2/3 v
 Doublette 2 v
 Tierce 1 3/5 v

Tremblant
 Rossignol & Ventiel

— Een voetklavier is niet vermeld in het bestek. Het is evenwel niet uit te sluiten dat er een klein pedaal (van 1 oktaaf, aangehangen aan het laagste oktaaf van het hoofdwerk) geleverd werd.

— De zes grootste pijpen van de Montre 8 zouden als (eiken) gedekten gemaakt en binnenin de kast geplaatst worden ; de volgende pijpen vanaf de G dus, die zes voet lang is, werden in het front geplaatst. (De oorspronkelijke «vijf» voet, geschrapt in de archieftekst, alludeert daarop).

Een 6 voets-front, in tin dan nog wel, kost uiteraard minder dan een 8 voets, en werd misschien ook toegepast in functie van een beperkte hoogte van het orgelfront. Alhoewel zeld-

zaam, zijn er toch andere voorbeelden van 6 voets-fronten te vinden, bv. in Kruishoutem en in Sleidinge.

— Indien men de archieftekst letterlijk neemt, dan had Van Peteghem geen Prestant 4 hoeven te leveren. Waarschijnlijk is deze uit het oog verloren vanwege de nogal slordig genoteerde amendementen in het devis : de Prestant 4 is mogelijk verkeerdelijk doorgestreept samen met de Montre 8. Men heeft er wel voor gezorgd dat er alleen staat dat de Montre is *luijdende* of *sijnghende* op 8-voetstoonhoogte (en niet dat hij vanaf 8-voetslengte moest gebouwd worden, maar slechts vanaf 6-voetslengte).

De Prestant is alleszins geplaatst want

— het zou orgelbouwkundig nonsens zijn indien hij er niet was;

— verder spreekt men van *nasar luijdende de quinte van het prestant* ;

— de huidige Prestant 4 is toe te schrijven aan Van Peteghem.

— De Tierce zou in wijde fluit-mensuur uitgevoerd worden, waarmee hij niet past in een Plein Jeu-registratie; de tertskleur kon dan in een Plein Jeu gebracht worden d.m.v. de Sesquialter.

— Indien men de tekst letterlijk interpreteert, dan zou de mixtuur van 5 rangen niet gesplitst zijn in een afzonderlijk te trekken Fourniture (3 r) en Cymbale (2 r).

Dergelijke «blokmixtuur» kwam ook voor bij Van Peteghems leermeester J.-B. Forceville. P. van Peteghem past ze naderhand niet meer toe, doch merkwaardigerwijze duikt ze weer op na 1775 (meer bepaald bij zijn zoon Aeg. Fr. van Peteghem).

— De 5 (halve) spelen van het discantklaviertje vormen samen een Echocornet, maar aangezien er duidelijk «vijf registers» separaat vermeld worden, konden ze waarschijnlijk afzonderlijk getrokken worden.

De Nasard hierin is open (niet gedekt) zoals steeds het geval is in een Cornet.

Intussen konstateren we dat er, een beknopt inventarisatieverslag aangaande de huidige toestand terzijde gelaten (11a), over het Deinse orgel bijzonder weinig literatuur bestaat (11b). Daardoor is ook de verdere evolutie van het orgel maar zeer summier te schetsen.

Als gevolg van de sluiting der kerken in de Beloken Tijd hadden veel kerkorgels schade geleden. Van het zo nodige regelmatig nazicht en onderhoud, dat voor een kerkorgel nochtans van levensbelang is, zal in die moeilijke jaren in de meeste gevallen niet veel terechtgekomen zijn ! Wellicht was dit ook het geval in Deinze. In 1806 werd het onderhoud van het orgel toevertrouwd aan de Gentse orgelhersteller Charles Verbeke (12).

Het Kerkarchief van O.-L.-Vrouw Deinze bevat verder slechts enkele gegevens in verband met werken in de tweede helft van de 19e en in de 20e eeuw (13). In 1897 - toen Camiel-Hector Grootaert koster-organist was - werd het orgel hersteld en «verbeterd». Waarschijnlijk is toen het tweede klavier uitgebouwd tot een volledig klavier, en is er een moderner voetklavier geplaatst, vermoedelijk zonder eigen registers, want G. Moortgat spreekt in 1964 nog van «een aangekoppeld pedaal» (14).

De aanpassingen die vele oude orgels moesten ondergaan in de tweede helft van de 19e eeuw en vaak nog later, zijn ook te beurt gevallen aan het Deinse orgel.

We denken aan :

- het toevoegen van een voetklavier, eventueel nog later voorzien van enkele zelfstandige registers;
- het verwijderen van terts-mixturen die niet meer geliefd waren en bovendien een bijzondere inspanning vergden van de orgelstemmer;
- het verwijderen van hoogklinkende aliquoten (bv. Larigot $1\frac{1}{3}$) of reduceren van mixturen (Fourniture van 5 naar 3 rangen);
- het toevoegen van «romantische» registers als Salicional 8, Flûte Harmonique 8 e.d.m. (deze waren er in Deinze ook, maar zijn in 1966 weer gesupprimeerd) ;
- het optrekken van de toonhoogte, meestal door inkorting van de pijp corpora (waardoor het oorspronkelijke klankkarakter ten dele verloren gaat).

In het begin van de jaren '60 van onze eeuw was het orgel in zeer slechte staat en moest dringend gerestaureerd worden (14). Volgens het verslag van de Kerkfabriek (dd. 22 augustus 1963) waren de meeste toen voorhanden registers nog de oorspronkelijke van Pieter van Peteghem uit 1740-42.

Bij de restauratie (op 11 april 1964 toegewezen aan de firma

G. Delmotte uit Doornik en op 26 februari 1965 goedgekeurd) moest het oudere pijpwerk *zoveel mogelijk* bewaard en hersteld worden. Beschadigde en onherstelbare pijpen moesten vervangen worden door nieuwe van dezelfde waarde. De frontpijpen moesten vernieuwd worden in 75 % tin, want verscheidene waren voorlopig in zink !

De zogeheten «restauratie» in 1965 kwam neer op een (destijds nog courant voorkomende) transformatie in neo-barokke zin; de zuivere restauratiepraktijk is op orgels immers vooreerst toegepast in het begin van de jaren '70 onder impuls van enkele orgeldeskundigen vanuit de Monumentenzorg (15) en met buitenlandse (vooral Nederlandse) voorbeelden voor ogen.

Wat de orgelbouwer in 1965 precies moest uitvoeren, is momenteel bij gebrek aan bescheiden (16) moeilijk na te gaan.

Naar gebleken is, zouden bij die renovatie vrij veel historische elementen verwijderd zijn of op nogal «subjektieve» wijze behandeld.

Deze verbouwing resulteerde tot de huidige dispositie :

Groot Orgel

Montre 8	frontpijpen ten dele nieuw; verder grotendeels oud
Bourdon 8	de houten baspijpen nieuw; id.
Prestant 4	oud
Roerfluit 4	oud
Nazaard 2 $\frac{2}{3}$	oud
Oktaaf 2	oud
Cornet 5 r	het tertskoor nieuw, de overige oud
Vulwerk 3 r	samengesteld uit de oude Fourniture 5 (!) rangen
Trompet 8	oud
Klaroen 4 bas	oud

Positief

Bourdon 8	deels oud
Principaal 4	oud (1740 ?)
Fluit 4	niet meer origineel, 19e-eeuws of recent
Oktaaf 2	id.
Larigot 1 $\frac{1}{3}$	id.
Cimbel 3 r	id.
Kromhoorn 8 disc.	grotendeels oud

Pedaal

Subbas 16	alles 19e-eeuws of recent pijpwerk
Fluit 8	
Gemshoorn 4	
Fagot 16	
Schalmei 4	

Op 19 november 1966 werd het vernieuwde orgel ingespeeld door organist Stanislas Deriemacker.

Tot zover dan de geschiedenis van het ORGELINSTRUMENT.

Wat anderzijds het ORGELMEUBEL betreft, willen we ons hier beperken tot een korte kunsthistorische en stijlkritische beschrijving (17). Het vlakke kastonderdeel is versierd met lijstwerk en met een groot opengewerkt medaillon, bestaande uit voluten, schelpmotieven en bladwerk, waarboven een saterkopje. Het is geflankeerd door twee geknielde saters die het prospekt van de kast schragen als atlanten.

Het zesvoets front is onderverdeeld in drie halfronde pijpenbundels (of torens) met elk vijf pijpen en twee velden met 17 pijpen. Zoals kenschetsend voor de vroege periode van Pieter I van Peteghem hebben alle vijftien torenpijpen opgeworpen labia. De hoge zijtorens zijn bekroond met een uitwaaiende korf, versierd met deels opgevulde cannelures, waarboven een gedekselde vaas op versierd voetstuk. De middentoren, die lager is dan de zijtorens, is bekroond met een beeld van de zittende David, die de harp bespeelt.

Boven de pijpen zijn de torens versierd met drapering en met een symmetrisch schelpmotief. De pijpvelen zijn afgedekt met een draperie die uitloopt op lambrekijnen versierd met bloemmotieven en kwasten. Onder de bekroning van de centrale toren komen twee saterkopjes in profiel voor. Aan beide zijkanten van de orgelkast is een festoen uitgewerkt, bestaande uit bladwerk, bloemen en trossen, onderbroken met een engelenhoofdje.

De orgelkast is bruin oversausd en plaatselijk verguld. De Davidfiguur en het medaillon op het voetstuk zijn thans wit geschilderd en plaatselijk verguld, evenals de sater- en engelenhoofdjes. De vazen en de bloemenfestoenen zijn donkergroen geschilderd en plaatselijk verguld. De twee schragende saters waren vroeger witgeschilderd, maar zijn nu bruin oversausd, waarschijnlijk sedert de jongste restauratie (ca. 1965); toen werd ook het medaillon opengewerkt, evenals de doksaalbalustrade die vroeger gesloten was.

Gh. Dervaux-Van Ussel noemt de stijl van de kast typisch voor de overgangperiode van barok naar 18e-eeuwse vormentaal: «de tronende David, de schragende saters en de bloemfestoenen met cherubskopjes behoren tot de barokornamentiek, terwijl de gedekselde urnen, de lambrekijnen en het centrale schelpmotief elementen zijn uit de 18e-eeuwse vormentaal» (18).

Het Deinse orgel is inderdaad in stilistisch opzicht een overgangswerk. Men zou vanuit die optiek zelfs de vraag kunnen stellen of

de orgelkast, die Pieter Meyns in 1740-42 maakte, volledig nieuw was dan wel of hij de oude kast alleen maar verbouwde en een aantal vroegere elementen behield. De stijlkritische analyse van het orgelmeubel - ondanks het gelijktijdig voorkomen van baroken rokoko-elementen - lijkt er nochtans op te wijzen dat het meubel wel degelijk als een eenheid is gekoncipieerd. Volgens Cassiman (9) kostte de orgelkast 60 pond gr. courant, of - omgerekend - 360 gulden. Ook dat wijst eerder in de richting van een volledig nieuwe orgelkast: in die tijd kostte zoiets gemakkelijk 300 à 500 gulden (19). Een bedrag van 360 gulden voor alleen maar een verbouwing zou wel een bijzonder hoog bedrag zijn geweest...

BIJLAGEN

De teksten worden letterlijk overgenomen van de archiefdocumenten, zonder correctie van klaarblijkelijke fouten (bv. boudon of bourdoir, actave, ...). Afkortingen werden wel opgelost. Gebruik van hoofdletters en interpunctie zijn konform gemaakt met hedendaags gebruik.

De schrappingen in het bestek zelf worden in loco geciteerd (en niet in voetnoot) omdat dit de lektuur ervan vergemakkelijkt.

I

Bestek voor het nieuwe orgel voor de O.-L.-Vrouwekerk van Deinze
Bron: Rijksuniversiteit Gent, Central Bibliotheek, Hs. 1599.

DEVIS van eenen orgel sijghende (doorstreept: vijf) acht voeten, soo volght (doorstreept: acht voeten monter ende prestant) tussengevoegd: Een monter luijdende 8 voedt van engels thin fin gepoillistert, sullende de ses leeghste thoonen geplaceert sijn binnen inde casse ende gemaect sijn als den boudon 8 voet. (einde tussenvoegsel)

Alvooren een secreet wel gheconditionneert van 48 toussen exempt van alteratie.

Item een clauwier van 48 touchen aen het secreet van wit been ende de diësen van swart hebben houdt.

Item drij blaesbalcken met de registers als volght:

(doorstreept: Item een prestant van 4 voet ende acht voet den monter van engels thin fin ghepoillistert) ()*

Item eenen boudon luijdende acht voeten.

Item een cornet van vijf pijpen aen ieder touche.

Item een fluijtte luijdende vier voeten.

Item eene doublette ofte octave van 2 voeten.

Item eenen nazar, ofte quinte luijdende de quinte van het prestant.

Item eene tierse, grosse taillie maekende de esimi van de actave 2 voeten.

Item een larigot ofte petit nazar.

Item eene furniture ofte cijmbal van vijf pijpen.

Item een trompet van engels thin gesneden bas en superius om separaet te connen spelen van 8 voet.

Item een clairon bas en croomhooren 1 superius, oock van engels thin om separaet te connen spelen, luijdende acht voet.

Item eene voix humaine luijdende 8 voet van engels thin bas ende superius, separaet te spelen.

Item sex qui altera 2 registers bas en superius separaet te connen spelen.

Item een eecho van 24 touchen met vijf registers, te weten bourdoir, 8 dessus, prestant, vier voet, nazar open, doublette ende tierze.

Item eenen tramlant doux.

Item eenen rosignol ventille.

* In margine : bij laste(n) Joos Jooris t'stellen (?) deelvooght; Joseph Kindt; Judocus van Vichem, deelvooght.

II

Kontrakt tussen de stadsmagistraat van Deinze en Pieter van Peteghem, dd° 13 november 1740, betreffende de bouw van een nieuw orgel

Bron : Rijksuniversiteit Gent, Centrale Bibliotheek, Hs. 1599.

Hedent 13en 9bre 1740 sijn dheeren Bailliu, Burghemeestere ende schepenen der Stede van Deijnse overeenghecommen ende gheaccordeert met Sieur Pieter van Peteghem, meestere orgelmaecker woonende binnen de stadt van Ghendt, inder manieren naerschreven, te weten, dat hij, van Peteghem, eenen orgel volgens de voorschreven wercken opden docksael inde kercke vande voorseijde Stede sal brenghen ende stellen in sijn forme met de gherequireerde armonie gelijk als de plaetse vereijst sonder eenigh euverwerck daernaer te moghen pretenderen; dat binnen den tijdt van seventhien maenden naer daete deser voor eene somme van vijffthien hondert guldens courant ghelt ende een pistoele courant in vier paijementen, te weten : het eerste van drij hondert guldens, als wanneer dat alle de monterpijpen vanden voornoemden orgel inde voorseijde kercke gheplaciert sullen sijn, t'welcke moet sijn opden 1en meije 1741; het tweede paijement van seven hondert guldens den 1en 7bre daernaer, wanneer vijf registers moeten staen inde voorseijde orghel omme te connen spelen formeel speel; tderde tot drij hondert guldens ten tijde dat al het spel met het gonne aenden orgel dependeert in de voorseijde kercke sal sijn ende ghereedt om te spelen, twelcke aldaer moet wesen paesschen en een jaer toecommende; voorts het vierde paijement van twee hondert guldens sal betaelt worden een jaer naer dat den gemelden orgel compleet sal gespeelt hebben, ten waere hij tweeden contractant wilde stellen souffisanten seker wanneer hem de voorseijde twee hondert guldens contant ten voorseijden tijde sullen betaelt worden omme ghedeurende welcken tijdt de eerste contractanten den selven orghel sullen vermoghen te doen visiteren door experte, ende ten coste vanden tweeden contractant defauten daerinne te bevinden, corrigeren. Verbindende hem voorts denselven tweeden contractant den voorseijden orgel t'sijnen coste ghedeurende den tijdt van vier jaeren te sullen onderhouden in sijne forme gherequireert. Wordende hem bovendien ghelaeten den ouden orghel inde voornoemde kercke staende t'sijnen proffijte sonder eenigh verghelt. Aldus ghecontracteert onder obligatie ende verbant als naer rechte.

NOTEN

- (1) Pierre de la Thour († Andenne, 1682) bouwde orgels voor Hoei, Waulsort en Namen; werk van hem is totnogtoe in Vlaanderen onbekend. Hoe Deinze in 1661 precies aan een de la Thour-orgel geraakte, zal wel nooit te achterhalen zijn. Over deze orgelmaker zie M. Haine & N. Meeùs, Dictionnaire des facteurs d'instruments

de musique en Wallonie et à Bruxelles (Liège, Pierre Mardaga, 1986), blz. 115.

- (2) Rijksarchief Gent (RAG), Oud Archief Deinze, nr. 78 (Resolutieboek van Deinze-buiten, 1687-1795), in dato 29 november 1740. Tekst ook geciteerd in A. Cassiman, «Geschiedenis der O.-L.-Vrouwparochie te Deinze», Bijdragen tot de geschiedenis der Stad Deinze, K.O.K.-Jrb. IV, 1937, blz. 124-125.
- (3) RAG, Oud archief Deinze, nr. 74 (Resolutieboek van Deinze-stad, 1731-1746), f° 117-118.
- (4) A. Cassiman, a.w., blz. 65, beperkt zich tot een mededeling van amper vier regels tekst, alsmede de in noot 2 vermelde archiefbijlage, waaruit blijkt dat Deinze-buiten in de kosten tussenkwam voor een bedrag van 300 gulden courant.
- (5) Paul Bergmans, Variétés Musicologiques. Documents inédits ou peu connus sur l'histoire de la musique et des musiciens en Belgique (2e série), in Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique, LIII, 5e série, tome III, 1e livraison, blz. 37-40 : «Devis pour la construction de nouvelles orgues à Deinze, en 1740» (Anvers, 1900). In 1901 werden deze Variétés musicologiques door P. Bergmans nog eens als aparte overdruk met gewijzigde paginering uitgegeven (Gand, Camille Vyt, 1901); in de overdruk van 1901 draagt het artikel over Deinze de paginering 83-86. De redactie van Orgelkunst signaleerde ons dat dhr. Gh. Potvlieghe deze publikatie blijkbaar al geruime tijd kende, maar hij geeft een andere (verkeerde) bibliografische referentie. Hij verwijst immers naar de eerste bundel Variétés Musicologiques die Paul Bergmans reeds in 1889 had gepubliceerd in de Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, XLV, 4e série, tome V, 4e livraison, Anvers, 1889, blz. 370-415, maar waarin de teksten over Deinze niet voorkomen. Ook van die eerste bundel Variétés Musicologiques van 1889 had P. Bergmans een aparte overdruk laten herpagineren (Gent, 1891). In zijn referentie haalde Potvlieghe de bibliografische gegevens van deze 2 opstellenbundels en hun resp. overdrukken helemaal dooreen, hetgeen erop wijst dat hij ze niet zelf heeft geraadpleegd! J.-P. Felix, in zijn heruitgave van 1980 (zie noot 6), geeft wel degelijk de juiste referentie.
- (6) J.-P. Felix, «Kontrakt voor een orgel met anderhalf klavier door Pieter I Van Peteghem voor de kerk van Deinze; 1740-1741», in Mededelingen van het Centraal Orgelarchief, Brussel, 1980 / 2, blz. 9-12.
- (7) Rijksuniversiteit Gent, Centrale Bibliotheek, Handschriftenkabinet, Hs 1599.
- (8) P. van Peteghem werkte voorheen in Baasrode, 1739 (nieuw?); Massemen, 1739 (vermoedelijk nieuw); Moerzeke, 1740 (nieuw?); Eksaarde, 1740-41 (vernieuwbouw).
- (9) Vermeld bij A. Cassiman, a.w., blz. 65. Dezelfde Pieter Meyns maakte ook het ontwerp voor de orgelkast van het orgel van Destelbergen (zie Gh. Potvlieghe, inventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel I, Brussel, 1974, blz. 297 en 300). De heer P. Roose signaleert mij dat P. Meyns ook de orgelkast maakte voor de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen. Verder zou hij de auteur kunnen zijn van de preekstoel in de H. Kerstkerk in Gent (een familielid van Meyns was daar kapelaan).
- (10) Dit komt overeen met een bedrag van 250 pond gr. Vlaams (1 pond gr. = 6 Brabantse gulden). Ook het nieuwe Geraardsbergse Van Peteghemorgel (1748) kostte 1.500 gulden, precies hetzelfde bedrag dus als in Deinze.

- (11) a. Gh. Potvlieghe, «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel I, Brussel, 1974, blz. 295-296 en XXVI, 7.
 b. Literatuur :
 — Gaby Moortgat, «Oude Orgels in Vlaanderen», deel I, B.R.T.-brochure 21, Brussel, 1964, blz. 46.
 — Flor Peeters & M.A. Vente, «De Orgelkunst der Nederlanden», Antwerpen, Mercatorfonds, 1968, blz. 269 (met afbeelding van het orgelmeubel; de tekst betreft alleen de kast).
 — Het rococo-orgel in Vlaanderen, temanummer van het tschr. «Vlaanderen», jrg. 21, nr. 129, nov.-dec. 1972. Daarin : Gh. Potvlieghe, «Orgelmeubeltypen en hun ontwikkeling in het oeuvre der van Peteghems», blz. 352-353.
- (12) A. Cassiman, a.w., blz. 86.
 (13) Met oprechte dank aan de heer lic. Carlos De Vleeschauwer uit Deinze voor de mededeling ervan.
 (14) Zie G. Moortgat, a.w.
 (15) Met enige piëteit moge hier vermeld worden dat wijlen Johan Fleerackers, destijds kabinetschef van de Minister van Cultuur en fervent orgelliefhebber, een van de inspirators was van deze ommekeer ten goede.
 (16) Het verslag van Delmotte bevindt zich niet (meer) in het Kerkarchief.
 (17) Met oprechte dank aan de heer Luc Robijns, lic. kunstgeschiedenis, uit Aalst voor de gewaardeerde medewerking.
 (18) Flor Peeters & M.A. Vente, a.w., blz. 269.
 (19) Zie G. Bockstaele e.a., De Sint-Adriaansabdij (Geraardsbergen, 1981), bl. 57 : «De nieuwe orgelkast, vervaardigd door P. Meyns, kostte 325 gulden».

Jan Kritel Vanhal :

Concerto in F-groot voor orgel en strijkers

KIT STOUT

vertaling : L. BASTIAENS

Jan Kritel Vanhal* (1739-1813), werd geboren in een landbouwersgezin dat behoorde tot de vermaarde gemeenschap van harpspelers en musici van Nechanice bij Hadrec Kralové in Bohemen. Hij ontving zijn prille muzikale opleiding van een schoolmeester en organist in Marschendorf. Omstreeks 1752

* Juiste schrijfwijze : Jan Kritel-Vanhal, en verder Opočono en Němceves.

studeerde hij bij Anton Erban, een organist uit Vanhals geboortedorp. Op 16-jarige leeftijd werd Vanhal benoemd tot organist in Opocono en 2 jaar later tot koorregent van de kerk in Nemceves. Vanhals muzikale talenten trokken de aandacht en het beschermheerschap van gravin Schaffgotsch liet hem in 1760 compositie studeren bij Karl Ditters von Dittersdorf (1739-99). In relatief weinig tijd werd Vanhal een populair kunstenaar van het Weense publiek en een geliefd musicus bij de adel. Eén van hen, baron Reich, gaf hem de gelegenheid zich 2 jaar in Italië verder te bekwamen.

Bij zijn terugkeer naar Wenen in 1771 werd Vanhal depressief ; «religieuze motieven en zwaarmoedigheid brachten hem in de war» (1). De verhalen betreffende zijn leven van 1771 tot 1780 zijn eerder vaag maar hij bracht in deze periode een jaar door in Hongarije en Croatië in de hofhouding van Graaf Erdödy, werd Kapelmeester te Dresden en was eveneens in Wenen. In 1780 keerde Vanhal terug naar Wenen, ditmaal voorgoed. Slechts een kort bezoek aan Bohemen in 1784 vormt hierop een uitzondering.

In de kringen van de uitvoerende kunsten was Vanhal gekend als pianist, fluitist, organist en violist. Hij concerteerde in Duitsland, Engeland en Wenen. Hierdoor verwierf hij een bevoorrechte internationale reputatie, vooral op het terrein van de compositie. Vele van zijn werken werden in Engeland, Duitsland, Frankrijk en elders uitgegeven.

Vanhal was een vruchtbaar componist : hij schreef zowel voor instrumentale ensembles (symfonieën en kamermuziek), vokale ensembles (kerkmuziek en opera) als voor solo-instrumenten (piano, orgel, viool, fluit en fagot). In zijn beste bladzijden vertoont Vanhal een opmerkelijke benadering van de compositietechnieken en een knapheid in de formele structuren. Hij assimileert de karakteristieken van de Mannheimse school : voorzichtighe beheersing van het ritme, welsprekendheid in heldere en evenwichtige thematische omljstingen, syncopen op de tweede tel, vloeiende expressie en overbindingen. Vanhals muziek is natuurlijk en geïnspireerd in de stijl, aangenaam in harmonie en nauw vergelijkbaar met Joseph Haydn, wiens muziek de jonge Tsjech beïnvloedde. Het gebruik van Tsjechische volksmuziek, in het bijzonder in de laatste bewegingen, is kenmerkend.

Vanhals eerste compositorische interesse lag op het instrumentale

domein met vooral symfonieën (meer dan honderd) en strijkkwartetten (eveneens een honderdtal). Niettemin schreef hij ook een aanzienlijk aantal klavierwerken w.o. sonatines, sonates en beschrijvende stukken. Twee voorbeelden van deze programma-tische werken zijn «Die Schlacht bei Wurburg» en «Le Combat naval Trafalgar et la mort de Nelson» (Het zeegecht van Trafalgar en de dood van Lord Nelson inspireerden veel componisten).

De ontwikkeling van het Tsjechische orgel had een voortdurende bloeiende ontwikkeling gekend sinds de installatie van het Habsburgse Hof in 1543 te Praag. Het is dan ook vanzelfsprekend dat Vanhal, wiens vroege muzikale opleiding en ambten te maken hadden met het orgel, verschillende composities voor dit instrument heeft geschreven zoals preludia en fugae en concerti. Vanhals orgelpreludia evokeren zijn aangename en spirituele stijl met zangerige en vloeiende melodieën, gefigureerde motieven en een beperkte doorwerking van deze figuraties op de wijze van de barokke meesters als J.P. Sweelinck. In contrast met deze «vrije» praeludia gebruikt Vanhal chromatisme om de spanning te verhogen, vrije modulaties en de oude, imiterende kerkstijl (vooral deze van Palestrina) in de figuraties. De piano- en orgelconcerti, waarin elementen uit de Italiaanse en Weense stijl worden gecombineerd met deze uit de Tsjechische volksmuziek, zijn gekarakteriseerd door een begeleidende trio-stijl en continuïteit in de tutti en de sologedeelten.

Het orgelconcerto was populair geworden door toedoen van G.F. Händel. Vooral het feit dat hij zijn orgelconcerti gebruikte als een «nieuw» uitvoeringsmiddel droeg hiertoe bij. Händels kunst was geïnteresseerd naar het podium en hij vatte zijn orgelsoli in de concerti op als dramatische improvisaties in de concert-ruimte. Händels benadering van deze concerti loopt parallel met de visie uit Veinus boek «the concerto» waarin de auteur de artistieke creativiteit van het soloconcerto vergelijkt met een Griekse tragedie : een individueel noodlot wordt uitgevoerd tegenover een koor. In muzikale termen vertaald : bij drama van het soloconcerto wordt de tonale balans verstoord tussen het solo-instrument, dat voluit in het daglicht wordt gesteld, en het orkest.

Uiteindelijke verklaringen betreffende de evolutie van het soloconcerto in de klassieke periode zijn moeilijk te geven, gezien de instabiele vorm in de tweede helft van de 18e eeuw. De

klassieke behandeling van het soloconcerto, met gebruikmaking van contrasterende thema's en evenwichtige melodische frasen, won steeds meer veld. Doch waren de componisten nog steeds beïnvloed door de barokke formules die een hoge ontwikkeling kenden bij Vivaldi, Händel en Albinoni. Vijf barokke muzikale vormen hebben bijgedragen in de ontwikkeling van het klassieke concerto : de opera, het concerto grosso, het vroege soloconcerto, het latere soloconcerto en de aria. Het was de laatste vorm, de aria, vooral de uitgebreide aria, die de Noordduitsers toepasselijk vonden voor hun concerto-vorm.

In het midden van de 18e eeuw werd de uitgebreide aria aanvankelijk aangewend en gebruikt door de Noordduitse componisten als een gemeenschappelijke vorm voor de klavier- en instrumentale concerti. Ondanks het feit dat de da capo-aria en de uitgebreide aria eenzelfde aantal solo en ritornellogedeelten kunnen hebben, zijn er toch drie primaire verschillen in de twee vormen te onderscheiden. Primo, de eerste solo moduleert soms naar de tonaliteit van de dominant die in het tweede orkestrale ritornello wordt bevestigd. Secundo, omwille van de modulatie naar de dominant is het laatste deel van de aria, volgend op het midden-deel, geen letterlijke herhaling. Tertio, de inbreng van nieuw materiaal in de herhaling van de eerste solo verrijkt de melodie zowel emotioneel als artistiek. Twee facultatieve kenmerken in het Noordduits concerto, de vroege modulatie naar de dominant in de eerste solo en de plaats van het derde ritornello aan het begin van het werk, werden gestandaardiseerd. De uitgebreide aria en het Noordduitse concerto zijn vergeleken in tabel I (2). Ofschoon er variaties waren in de Noordduitse vorm, zoals de toevoegingen van een tweede solo en een ritornelodeel, werd het voorbeeld beschreven in tabel I het meest gehanteerd door de Noordduitse componisten van klavierconcerti in het midden van de 18e eeuw.

De Noordduitse vorm verspreidde zich snel naar de andere regio's van Europa. Rond 1750 schreven veel componisten w.o. Stamitz en de Mannheimse school, J. Haydn, Vanhal en Wagenseil in Wenen, concerti in deze stijl. Nochtans werd pas op het einde van de 18e eeuw de bijdrage van de Weense componisten aan de evolutie van het klassieke concerto van groot belang, wanneer verscheidene veranderingen in de parameters van de muziek, w.o. tonaliteit, vorm, ritme, tekst, dynamiek en melodie nieuwe

TABEL I : Vergelijking tussen de da capo aria, de uitgebreide aria en het Noordduits concerto :

deel	da capo aria	uitgebreide aria	Noordduits concerto
1e ritornello	hoofdthema sequensen slot	hoofdthema sequensen slot	hoofdthema sequensen slot
1e solo	opening refererend naar het hoofdthema als beschreven ; sologedeelte moduleert soms, maar eindigt steeds in de dominant	idem als da capo aria sologedeelte moduleert soms naar de dominant en eindigt erin	idem als da capo aria sologedeelte moduleert naar en besluit in de dominant
2e ritornello	een deel van het 1e ritornello ; in de tonica	idem als da capo aria maar kan zowel in tonica als dominant	idem als da capo aria maar steeds in de dominant
2e solo	nieuw materiaal ; vrij ; eindigt in de dominant	idem als da capo aria, maar kan starten in de dominant	idem als da capo maar startend in de dominant
3e ritornello	herhaling van het 1e ; in de tonica	soms weggelaten ; indien niet, een herneming van een gedeelte van het 1e ritornello ; in tonica of parallel	bijna steeds aanwezig, een herhaling van een gedeelte van het 1e ritornello ; tonica
3e solo	herhaling van de eerste ; tonica	variatie of uitbreiding van de 1e ; tonica	idem als de uitgebreide aria ; neiging naar grotere herhaling ; tonica
4e ritornello	herhaling van het 2e ; tonica	herhaling van een gedeelte uit het 1e ; tonica	idem als de uitgebreide aria

horizonten openden voor een nieuwe muzikale taal: het classicisme. Classicisme, als opponent van de barok, beklemtoonde een simultane beheersing van alle muzikale elementen in een compositie, zodat in elk deel zich een gelijke helderheid voordoet. Het samenvoegen van de klassieke behandeling van muzikale elementen met het barokke ritornelloplan, veroorzaakte belangrijke veranderingen. Naar het boek van Egon Wellesz en F.W. Sternfeld («The Concerto» in The Age of Enlightenment 1745-1790, Oxford University Press, 1973), kan de evolutie van het klassieke concerto als volgt in drie punten worden samengevat :

1. In de tutti was er een bepalend verschil in het thematisch materiaal.
2. Er was een meer gedefinieerd contrast tussen de soli en de tutti-gedeelten.
3. Er was een grote éénmaking van de vorm.

Het concerto was een homogene vorm en ontwikkelde geen nationale of regionale stijlkenmerken zoals in andere vormen. Het concerto is in de meeste gevallen idiomatische muziek voor een bepaald instrument.

«Cliché's» verschenen in de concerten van vele componisten in de verschillende delen van Europa tijdens de jaren 1770. Een dergelijk thematisch cliché was (3) :



dat verwant is aan het ritme van de vroege canzona. Door het wijd verbreid gebruik waren er vele ritmische varianten van dit cliché.

Sommigen beweren dat het thema van de eerste beweging uit Vanhals Concerto in F-groot voor orgel en orkest, een dergelijke variante is. Voor schrijver dezes is dit niet noodzakelijk in relatie te brengen met het ritme van de vroege canzona, maar is het een typisch kenmerk van de «nieuwe» melodie die zich rond die tijd ontplooit.

Onconventionele praktijken zoals het introduceren van populaire melodieën in de langzame bewegingen (vele Tsjechen prefereerden de derde beweging), het samensmelten van twee of drie delen in één doorlopend stuk en de verscheidenheid van instrumentale solozettingen, creëerden diversiteit in de vormen van het concerto.

Critici hebben, misschien onjuist, sommige van deze Weense orgelconcerti «vervelend» betiteld. Hier moet echter worden aan herinnerd dat het concerto, vooral het klavierconcerto, nog steeds in het stadium van volle ontwikkeling zat en nog niet die vorm had die wij kennen vanuit Mozarts tijd. Het is juist dat andere instrumentale vormen w.o. de symfonie, de concertante symfonie en het divertimento meer «gepolijst» waren; de concerten hebben hun eigen compositiestijl en charme en zij geven inzicht in de innoverende componeerstijl voor het nieuwe opduikende klavierinstrument.

De Weense symfonie benadrukt een volledige recapitulatie en de doorwerkingen zijn op een hoog niveau uitgewerkt. Nochtans ontbreken significante contrasterende themata tussen de solist en het orkest en heldere melodische zinnen. De Weense orgelconcerten waren hoofdzakelijk monothematisch, maar de doorwerkingen, althans voor het grootste gedeelte, tonen een grote «fantasie-achtige» sectie van gevarieerde thematische improvisaties binnen een harmonisch stramen. Deze concerten bieden een inzicht in de internationale muzikale ontwikkelingen daar de componisten zich baseerden op bestaande vormen en invloeden.

Zoals reeds hiervoor gezegd, had de bijdrage van de Weense componisten aan de evolutie van het klassieke concerto geen grote betekenis tot het einde van de jaren 1700 met de klavierconcerten van W.A. Mozart. De vroege Weners waren zich bewust van de barokke invloeden op het concerto en de klassieke details van de vorm. Zij konden echter deze gegevens niet combineren met een vastgelegde thematische stijl.

De thematische verschillen van de Mannheimse componisten hadden een betekenisvolle invloed op het Weense concerto in zijn eindstadium. Enkel in de werken van W.A. Mozart vinden we het hoogtepunt van de invloeden die twee generaties Weense componisten hebben voorbereid: de creatie van significante themata van componisten aan het Hof van Mannheim, de ritmische continuïteit van de Italiaanse meesters en de formele eenheid van de Weense toondichters.

Uit de thematische catalogus van Breitkopf blijkt dat de klavierwerken van Vanhal gecomponeerd zijn tussen 1771 en 1787. Nochtans blijken Vanhals preludes en fuga's te dateren vanaf de jaren 1800. Het is bekend dat Vanhal tenminste drie concerten schreef met orgel als participierend instrument. Van verschillende

zijden werd de vraag geformuleerd of het orgel wel echt het bedoelde instrument was voor vele van deze Weense concerten, geschreven in het midden van de jaren 1700. Hierbij dienen we wel te bedenken dat het orgel een geliefd huisinstrument was bij de Weners, zodat het niet verwonderlijk is dat er muziek is geschreven voor dit instrument om solistisch te participeren in de concerten.

Vanhals concerto in F-groot voor orgel en strijkers toont de componist op zijn best in klankrijke en gracieuse melodien. Nadruk ligt op de rechterhand in de melodische vormgeving. De linkerhand vormt een begeleidend instrument op zichzelf. Versieringen werden doorheen de concerten gebruikt, waarbij elke versiering zorgvuldig de stemming van de beweging evokeert. De eerste en laatste beweging volgen de ritornello-structuur:

- ritornello bij de aanvang
- eerste solo
- ritornello in het midden
- tweede solo
- ritornello bij het slot
- codetta

De tweede beweging is een hybride vorm: binair en ritornello-principes, met deel 1 modulerend van tonica naar dominant en deel 2 van dominant naar tonica.

De tweede beweging toont Vanhals doorwerking van melodische figuraties door het gebruik van trillers, toonladderfiguren, omspelingen en voorhoudingen. Het vormt tevens een prachtig contrast met de klavierstijl van de andere twee bewegingen, die een nieuwe ontluikende klavierstijl openbaart en die een hoogtepunt kent in de werken van Joseph Haydn en W.A. Mozart. Het concerto is verrukkelijk om te spelen en houdt geen grote moeilijkheid in voor de strijkers.

Dit werk kan gemakkelijk in een concertzaal als in een weelderig huis van Weense notabelen uitgevoerd zijn.

Men weet niet voor welk orgel de componist dit concerto schreef. De Weense orgels uit de tijd van Vanhal hadden één tot drie klavieren. De grotere instrumenten hadden een zeer goede variëteit van kleurschakeringen. Vanhals snelle bewegingen wemelen in blijmoedigheid. Een charmerend register dat dit karakter weerspiegelt dient te worden gekozen voor de soligedeelten.

Tijdens de klassieke periode bloeide te Wenen zowel de muziek voor de amateur, de dilettant als de professioneel. Het is weinig verbazend dat Vanhal een geliefd volkscomponist was: zijn muziek is gemakkelijk te begrijpen en bevat geen «airs». Zijn muziek zou terecht als «populair» kunnen genoemd worden in het perspectief van de grote klassieke componisten J. Haydn en W.A. Mozart. Zoals de meeste populaire muziek is de muziek van Vanhal in de vergeethoek geraakt en blijft deze sluimeren tot ze weerom «ontdekt», gespeeld en aanvaard wordt als een belangrijk deel van de muziekliteratuur uit de klassieke periode.

Voetnoten :

1. *Baker's Biographical Dictionary of Musicians*, herzien door Nicolas Slominsky, Vol. VII (New York : G. Schirmer, 1971), blz. 1752.
2. Denis Forman, *Mozart's Concerto From, The first Movements of the Piano Concertos* (London : England, Rupert Hart-Davis Ltd., 1971), blz. 31.
3. J.A. Westrup, gen. ed., *The New Oxford History of Music*, Vol. VII : «The Concerto», door Egon Wellesz en F.W. Sternfeld (II vols. : London : Oxford University Press, 1973).

Aanvullende bibliografie :

Johann Baptist Vanhall : *The New Grove's Dictionary of Music and Musicians ; Die Musik in Geschichte und Gegenwart ; Five Centuries of Keyboard Music ; Music in the Classic Period*. Dit artikel is een uittreksel van een ongepubliceerde thesis «Selected Eighteenth Century Austrian Organ Concerti».

In memoriam Matthy Niel 1918-1989

Matthy Niël, geboren op 23 oktober 1918 te Maastricht en overleden op 7 mei 1989 te Sittard is voor velen in Nederland en België een onbekende musicus en toch is hij een merkwaardig iemand.

Hij is de enige musicus uit de Lage landen die gestudeerd heeft

bij Anton Webern. Hij heeft zich als pianist toegelegd op de verklanking van de nieuwe muziek. Ik heb hem gekend als een zoekend man met een niet gemakkelijk handelbaar karakter. Hij was eerlijk en oprecht. Zijn muziek heeft een zeer persoonlijk geconcentreerd klankidoom dat slechts na steeds hernieuwd contact en studie zijn geheimen prijs geeft.

Voor orgel componeerde hij «Satz», drie Koralen, Variationen und Fugen en «Sechs Wörter». In combinatie met orgel schreef hij : «Concerto voor hobo en orgel», «Bagatellen» voor hobo en orgel, «Paradies-Traum» voor zang en orgel, «Ave Maria» (naar C. Franck) ; «Ave Maria» (naar P. Philips), een werk voor zang, hobo en orgel en een mis voor gemengd koor en orgel.

Uit de nagedachtenistekst citeren we :

«Matty begrijpt al op jonge leeftijd dat muziek zijn bestemming is, dat muziek zijn leven is, zijn Hemel en zijn Hel, zijn vrijheid en gebondenheid, een weg die hij moet gaan op straffe nooit geleefd te hebben ; geen weg terug...

Zijn werken waren zijn inziens niet van blijvende waarde. Verschillende bleven onbekend achter.

Hij leefde vanuit een religieuze kontekst. Een eigen visie geënt op traditie schuwde hij niet. Hij had de moed grenzen te overschrijden. Hij vertrouwde onvoorwaardelijk op de oneindige barmhartigheid en rechtvaardigheid van de Schepper. Op zijn ziekbed lag zijn bijbel...

Vlak voor Kerstmis 1988 ging hij naar Mittersnill in Oostenrijk, om het graf van zijn leermeester Anton Webern te bezoeken. Om welke reden laat zich gissen...

Uit de laatste brief die Matthy schreef citeren we :

«Beste mensen, hoewel ik mij ervan bewust ben dat het gebruik van taal parallel loopt met het gebruik van halve waarheden (leugens) zal ik — met veel tegenzin en veel moeite — toch taal en veel woorden gebruiken.

Muziek is geen «taal» en beschikt niet over «woordenboeken». Muziek en «zuiverheid» is in alle opzichten aan «Tijd» gebonden. Voor een componist bestaat er maar één «zuiverheid» nl. die, welke bepaald, geleid en gevormd wordt door zijn innerlijk oor ; en die is niet (God zij dank) vast te leggen ; noch wetenschappelijk, noch massaal, noch journalistisch».

Kamiel d'Hooghe

Bouwstenen

In de jaargangen 1987 en 1988 van Orgelkunst werd, zowel door artikels als in deze rubriek Bouwstenen, uitvoerig aandacht besteed aan Pieter van Peteghem († 1787) en zijn oudste zoon Aegidius Franciscus van Peteghem (° 1737).

Lambert Benoit van Peteghem (° 1742-† 1807), tweede zoon van Pieter, is hierbij buiten beschouwing gelaten; we gaan ons niet vastpinnen op de rage van de «jaar-vieringen» want dan moeten we Lambert Benoit uitstellen tot 1992 of ...2007. Zo lang willen we echter onderstaand contract niet aan de muziekwetenschap onthouden. Het betreft een werk uit 1789, dus na de dood van Pieter van Peteghem, wanneer Lambert Benoit volledig zelfstandig werkte.

Ook de eerstvolgende afleveringen van Bouwstenen zullen we nog geheel besteden aan Van Peteghem-contracten. Daarna hebben we dan opnieuw enkele oudere teksten klaar.

Oosterzele; contract met L. B. van Peteghem voor de bouw van een nieuw orgel; 1789.

Rijksarchief Gent, Kerkarchief Oosterzele, nr. 9 (voorlopige klassering).

Plan van de orgel die moet gestelt worden in de parochiaele kerke tot Oosterzele met een positief op de volgende conditien.

Voor eerst een secreet van drijenvijftig renuren, om de orgel te kunnen bespelen tot fa, boven de vierde ut

ten tweeden, twee Nieuwe clauwieren van drijenvijftig touchen, sijnde de geheele toonen van wit been, ende alve toonen ofte bemols van swart hebben haut

derden drij blaesbalken, van vier geheele ende twee alve ploijen naer proportie ven t'werk met dese seshien volgende registers

voor eerst prestant sprekende vier voet

ten tweeden bourdon sprekende acht voet

ten derde fluijtte sprekende vier voet

ten vierden cornet à vijf pijpen jder touche

ten vyfden doublette à twee voet

ten sesden Nazard à dry voet

ten sevensten tierce van de Doublette

ten achsten Larigot

ten negensten fourniture à twee pijpen per touche

ten tienden cimbal à twee pijpen

ten Elfsten trompet acht voet gesneden, met ten twaelfsten trompet superius

ten dertienden clairon bas vier voet

ten veertienden cromhorn superius

ten vijftienden tramlant

ten sestienden Rosignol

ende de Registers van t'positief

i bourdon,

2 Doublette,

3 fluyte,

4 cornet a twee pijpen

5 fourniture a twee,

en ten sesden Cromhoren bas en superius,

Alle welke voorschreven den aennemer sig verbint te stellen ende te leveren op den hoogsal van het voorm(elde) oosterzele soo ten deele als ten geheele dit volgens ordonantie van De heeren aenbesteders mits betaelende naer proportie van de geordoneerde werken, t'welke nochtans sal moeten gebeuren als volgt.

voor eerst sal den aennemer moeten leveren ende stellen eene soufissante kasse, het secreet van de groote orgel, clauwier, en drij blaesbalken en ses registers pijpen, te weten i prestant 2 ende Doublette 3 bourdon, 4 fluijtte, 5 Nazard, 6 tierce, met alle de monterpijpen soo van groote orgel als positief, ende den tramlant, ende het selve tot spel gebragt sijnde sal hij aennemer daer voor profiteren eene somme van achthonderd gulden

voor de tweede Leveringhe sal syn i cornet 2 larigot 3 fourniture, 4 cimbal, 5 trompet bas, 6 trompet sup 7 clairon bas 8 cromhorn sup(erius), 9 rosignol waermede de groote orgel sal voltroken sijn waer voor hy aennemer noch sal profiteeren eene somme van vier hondert guldens courant gelt ook soo haest te betaelen als het selve sal gestelt syn

Ende voor de derde ende leste leveringhe het secreet van positief van gelycke drijenvijftig renuren ende copelen van de clauwieren dat de twee orgels t'saemen kunnen bespeelt worden met ten eersten Bourdon, 2 Doublet 3 fluijtte, 4 Cornet a twee pijpen, 5 fourniture a twee pijpen, 6 Cromhorn bas en superius welk positief sal moeten geplaciert worden in den voet van de kasse met een voorwerk van monterpypen

Ende het selve voltroken sijnde sal hij aennemer noch profiteren

eene somme van vierhondert guldens courant gèlt,
Maekende soo al te saemen eene somme van seshienhondert
guldens, in alles

Nochtans onder conditie dat de heeren aenbesteders alhet voor-
schreven werk per overdeckte waegen naer gent sullen moeten
komen afhaelen ende in het stellen ofte placeren van het voor-
noemde orgelwerk aen den aennemer sijn deffroij ende logement,
Aldus geagreëert ende geconsenteert in der voegen als voorschreven
Desen 22 ougst 1789 L B van peteghem, Meester orgelmaeker, in
de Drapstraete tot Ghent

G De Ridder pastor van Oosterzeele

J P Van Caneghem

C Schollaert

Livinus Demey

Pieter De Corte

franscies kieckepoos

De eerste kwitanties hebben we niet teruggevonden, maar op 17
febr. 1794 ontvangt de orgelmaker 500 guldens, en op 16 mei 1794
nogmaals «200 guldens courant gelt over restant, tot volle voldoe-
ninge over het gestelde orgelwerk».

Er is verder nog een stuk «Specificatie van G. v. peteghem, schrijn-
wercker tot Scheldewindeke» met vermelding «voor heerst den 6
augustus 1793 geleverd eenen oogsal met een oorgelkasse daer by
met al syn toebehoorten van materialen voor houdt van aerbeyt
snywerck».

Op 28 jan. 1794 ontvangt deze schrijnwerker fl. 922-16-0.

Gh. P. & P. R.

Mededelingen

Nieuw orgel in de O.-L.-Vr.-ter Zavelkerk, Brussel

In de historische orgelkast, gemaakt door Jean van Gelder, 1764,
stond in origine een instrument van Jean-Baptiste Goynaud. Later
werd het historisch orgel door Schyven leeggehaald en compleet
getransformeerd tot een romantisch orgel met pneumatische tractuur.
Dit instrument had een zeer onoverzichtelijke, wanordelijke structuur,
was veel te omvangrijk voor het historisch meubel en leefde aldus
in een permanente conflictsituatie.

Het pijpwerk van Schyven was goed gemaakt en klonk voortreffelijk.
Voor een paar jaar werd het ganse Schyvenorgel met hebben en
houden op straat in een container gegooid. De orgelpijpen hadden

hun laatste adem uitgeblazen en lagen door elkaar gegooid, de
grootste met hun voeten, of hun uitstekend corpus met totaal ver-
minkte mond nog de aandacht opeisend van de voorbijkomende
parochianen en conservatoriumstudenten.

Een Amerikaanse bank sponsort de realisatie van een nieuw orgel,
gemaakt door Georges Westenfelder, in het historisch orgelmeubel.
Jean Ferrard is de adviseur. Het vernieuwde orgel heeft ongeveer
veertig registers, verdeeld over hoofdwerk, rugwerk, echo en pedaal;
dit laatste is opgesteld in een afzonderlijke kast achter het hoofd-
werk.

De inspelings gebeurde door Jean Boyer (F) op 14 oktober e.k. om 20u.

Nieuw orgel «A la Française» van Formentelli in het Lemmensinstituut

Op donderdag 19 oktober om 20 uur geeft André Isoir het inspelings-
concert op het nieuwe Formentelli-orgel, in klassieke Franse stijl
gemaakt, in de concertzaal van het Lemmensinstituut te Leuven.
Het instrument heeft de volgende dispositie:

III RESONANCE :	I POSITIF :
(ook pedaal)	Bourdon 8
Flûte 8 Basse, Flûte 8 Dessus	Prestant 4
Flûte 4	Doublette 2
Trompette 8 B, Trompette 8 D	Nazard
Clairon 4	Tierce
Bombarde 16 B, Bombarde 16 D	Larigot
Grand Cornet	Plein Jeu
II GRAND'ORGUE :	Cromorne 8
Bourdon 16	
Bourdon 8	
Montre 8	
Prestant 4	
Doublette 2	
Quarte	
Fourniture	
Cymbale	
Grosse Tierce	
Cornet III	
Trompette 8	
Voix humaine 8	
Tremblant fort, Tremblant doux,	
3 klavieren van 4 ½ octaven (la-re)	
pedaal van 2 ½ octaven (la-mi)	
Schuifkoppel.	

Themadag rond het Cavaillé-Coll-orgel te Hasselt

Op 7 oktober a.s. is er voor belangstellenden, orgelliefhebbers en
organisten een themadag rond het authentieke Cavaillé-Coll-orgel
in de H. Hartkerk te Hasselt. René Verwer, organist-musicoloog ge-
specialiseerd in Cavaillé-Coll en schrijver van een binnenkort te
verschijnen boek over het Cavaillé-Coll-orgel van de St.Ouen in
Rouen (1890), zal ingaan op het werk en de invloed van deze grote
orgelbouwer. Johan Hermans, organist van de H. Hartkerk, zal de
specifieke mogelijkheden van het Cavaillé-Coll-orgel demonstreren
aan de hand van César Franck's orgelwerken.

De organisatie van deze dag is in handen van de Nederlandse
organistenvereniging (N.O.V.), district Noord-Brabant en de Dienst
Cultuur en Toerisme van de stad Hasselt. Het programma begint

om 10.30 uur, een broodmaaltijd wordt aangeboden door de Stad Hasselt. Aansluitend is er om 15 uur het orgelconcert door Luc Ponet in de Hasseltse kathedraal (Niehoff-orgel). Geïnteresseerden worden verzocht zich voor 25 september aan te melden bij de Stedelijke dienst voor Cultuur en Toerisme te Hasselt (tel. 011/22.60.08) of bij districtsecretaris Ben Mensing (Nederland 00-31-13-33.16.21).

Nieuw orgel in de St.-Pieterskerk te Bastogne

Tijdens het Ardennen-offersief in december 1944 werd het orgel van de St.-Pieterskerk te Bastogne verwoest. Thans na 45 jaar plaatste orgelbouwer Schumacher uit Eupen er een nieuw orgel van veertig registers.

Hubert Schoonbroodt, organist en dhr. Bastin, architect zijn de ontwerpers.

Op 3 september wordt het nieuwe instrument ingezegend en bespeeld door de organisttitularis, Firmin Decerf.

Sophie Trepanier wint Flor Peeters-concours 1989

In het kader van de Internationale Zomercursus «De Orgelkunst van Flor Peeters» in de kathedraal te Mechelen, namen op 28 juli jl. vier cursisten deel aan het Flor Peeters-concours.

Sophie Trepanier, Montreal, Canada, won de Eerste Prijs, Timothy Berlew, Grand Rapids, U.S.A. werd tweede.

Brochure Delhaye-orgel te Paal

Michel Lemmens die een belangrijke bijdrage publiceerde over de geschiedenis van de orgels van de O.-L.-Vrouwekerk te St.-Truiden, in «Orgelkunst», XIIde jaargang, nrs. 1 en 2, publiceerde een brochure over «Restauratie 1987-1989 van het Delhaye-orgel te Paal 1835-1837». Mooie kleuren- en diverse wit-zwart foto's illustreren de verzorgde brochure (28 blz.), uitgegeven naar aanleiding van het inhuldigingsconcert op 2 juli jl., van dit orgel dat zich in de St.-Jans-de-Doperkerk te Paal bevindt.

De geschiedenis van het Delhaye-orgel en de restauratie ervan door Schumacher, wordt beschreven door M. Lemmens, die deel uitmaakt van «Forum», een ontwerpcollectief.

De brochure kost 130 BF en is te bekomen door overschrijving op rekeningnummer 091-0014435-11 van de kerkfabriek St.-Jan-de-Doper, Zwanebergstraat 4, 3940 Paal.

Nieuwe composities van Chris Dubois

Een harmonisatie, samen met een Koraalpreludium en Postludium op «Die vroeg zijn aangeworven» verscheen als bijlage bij «Adem» 1988 nr. 1 - januari-maart.

«Kerstnijmeringen», een kleine suite op enkele graaggehoorde kerstliederen., werd uitgegeven door Musica Flandrorum 8560 Vichte. Dit werk «vraagt niet noodzakelijk om een groot orgel, maar wel en liefst om een romantisch type...».

Examens

Aan de hogere muziekinstellingen werden in het academiejaar 1988-1989 door diverse orgelstudenten met goed gevolg examens afgelegd :

Koninklijk Muziekconservatorium Brussel (leraar H. Verschraegen) :
1e prijs : Heidi Van Reeth

Koninklijk Muziekconservatorium Gent (leraar D. Verschraegen) :
1e prijs : Koenraad Van den Camp

Pedagogisch getuigschrift orgel : Ludo Geloën (leraar L. Bastiaens)
(verhandeling : «Een aanzet tot het integreren van improvisatie in het secundair orgelonderwijs — enkele didactische mogelijkheden»).

Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium Antwerpen
(leraar S. Deriemaeker)

1e prijs : Xavier Deprez

Diploma nieuwe structuur, 1e cyclus : Frank Agsteribbe

Conservatorium Maastricht (NL.) :

Diploma uitvoerend musiccs : Joost Vermeiren (leraar J. Raas).

Lemmensinstituut Leuven :

Laureaat orgel : Eduard Govaerts (leraar J. Verdin)

Joost Prové (leraar L. Bastiaens)

1e prijs : Paul De Maeyer (leraar R. Smits)

Werner Meert (leraar L. Bastiaens)

Speciaal getuigschrift 1e prijs : Robert Carding (leraar C. Dubois)

Mitteilungen der Karg-Elert-Gesellschaft 1989

In «Orgelkunst» VIde jaargang nr. 3 - september 1983, werd door P. Cré een artikel gewijd aan Karg-Elert (1877-1933).

De laatste jaren is er een vernieuwde belangstelling voor het boeiend oeuvre van deze componist. Sedert 1986 worden jaarlijks 'Mitteilungen' gepubliceerd.

De editie van 1989 omvat bijna 100 bladzijden met een veelzijdige inhoud die allerlei facetten van Karg-Elert belicht.

De prijs bedraagt 10 DM.

Deze Mededelingen zijn te bekomen op het adres van het Karg-Elert-Gesellschaft, Lotzingerstrasse 11, D-7980 Ravensburg.

IIde en IIIde Int. Interpretatiecursus Monreale - Palermo 25-30 september 1989, 27 december - 6 januari 1990

Arturo Sacchetti is de artistiek directeur en docent van deze internationale cursussen te Monreale in Palermo.

De eerste cursus is ten dele gewijd aan het Italiaanse orgelrepertoire, de tweede richt zich op het grote internationale repertoire uit de 19de en de 20ste eeuw.

Het kathedraalorgel van Monreale is een zes klaviersinstrument, gebouwd tussen 1957 en 1967 door Ruffati.

Inlichtingen : Associazione artistico-musicale «I. Sgarlata»,
Casella Postale n 38 - 90046 Monreale (Palermo).

Orgelseminarie 6-8 oktober 1989 studio XVII Augsburg

Roland Götz leidt dit orgelseminarie dat handelt over de werken van Hans Leo en Jakob Hassler. De cursus wordt gegeven aan een historisch orgel van 1621, waarvan de bouwer onbekend is.

Inlichtingen : Studio XVII Augsburg, Am Mühlanger 16, D-8901 Deubach bei Augsburg.

Orgeltocht en Kasteeldag

Op zondag 1 oktober organiseert de Leuvense Orgelkring, haar elfde Orgeltocht. Zij brengt haar belangstellenden naar Zoutleeuw, Geldenaken en Leuven.

Op zondag 3 december organiseert de L.O.K. haar tweede kasteeldag. Inlichtingen : Jos Meersman, J. Lipsiusstraat 20D23, 3000 Leuven.

Open monumentendag

Op zondag 10 september jl. werd voor de eerste maal in Vlaanderen en Brabant een open monumentendag gehouden. Dit succesvol initiatief opende tevens perspectieven om het monumentale orgelerfgoed in de kijker te plaatsen.

Zo werden orgelbespelingen georganiseerd te Geel, Rijkevorsel, Vrasene, Denderleeuw, Eeklo, Zele-Heikant, Beernem, Brugge, Lemberghe, Emelgem, Stalhille en Veurne.

In de Kristus-Koningkerk te Antwerpen werd een educatieve tentoonstelling op het getouw gezet in verband met de werkzaamheden aan het Klais-orgel. Hieraan werd een klein artikel in de Monumentenkrant gewijd.

De vele beschermdde, prachtig gerestaureerde orgels dienen in de komende jaren op een dergelijke dag in al hun glorie tot klinken te worden gebracht. Het Vlaamse en Brusselse orgelpatrimonium verdient na deze schuchtere aanzet een ruimere weerklank.

Agenda

SEPTEMBER :

- za 2 15u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Stanis Deriemaeker
zo 3 15u Bastogne, église St.-Pierre, Firmin Decerf
wo 8 20u Mechelen, St.-Romboutskathedraal, Peter Pieters
za 9 20u30 Melsele, O.-L.-Vrouwekerk, Jan Jongepier, NL
zo 10 15u West-Cappel (N.-F.), St.-Sylvestre, Robert Deleersnyder
m.m.v. Scola Gregoriana Brugge, o.l.v. R. Deruwe
15u Bastogne, St.-Pierre, presentatie-concert nieuw orgel,
H. Schoonbroodt
zo 10 16u Roosdaal, O.-L.-Vr.-Lombeek, Martin Blindow, BRD
m.m.v. V. Paraschkevov, viool
zo 17 16u Roosdaal, O.-L.-Vr.-Lombeek, Gerard Brooks, U.K.
do 21 20u30 Lier, St.-Gummaruskerk, Peter Pieters m.m.v.
R. Ghesquiere, trompet
za 23 20u30 Melsele, O.-L.-Vrouwekerk, Koen van den Camp

- zo 24 16u Roosdaal, O.-L.-Vr.-Lombeek, Jozef Sluys, m.m.v.
H. Van Keer, F. Vos, violen en S. Cayers, cello
do 28 20u Eeklo, St.-Vincentiuskerk, Edward De Geest
vr 29 20u15 Brussel, St.-Jacob o/Coudenberg, Hubert Schoonbroodt
m.m.v. A. Schoonbroodt, viool

OKTOBER :

- zo 1 11de orgeltocht L.O.K. ; Zoutleeuw, Geldenaken en
Leuven
zo 1 18u Watervliet, O.-L.-Vrouwekerk, Luc Ponet
vr 6 20u15 Brussel, Duitse Ev. kerk (Saloméstr. 7, 1150 Br.)
Viktor Scholz
za 7 15u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Luc Ponet
di 10 20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Koos van der Linde
za 14 20u Knokke, H.-Hartherk, Wilhelm Precker m.m.v. het
Kölner Domchor
za 14 20u Brussel, O.-L.-Vr.-Zavelkerk, Jean Boyer
di 17 20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Jan Van Landeghem
m.m.v. Collegium Cantorum, o.l.v. L. Van Nevel
do 19 20u Leuven, Lemmensinstituut, André Isoir (F.)
inspelung van het nieuwe Formentelli-orgel.
vr 20 20u15 Brussel, Dominikanerkerk (Renaissancestr. 38, 1040
Br.), Stefan Wunderlich, BRD
zo 22 16u Brussel, St.-Michielskathedraal, Ewald Kooiman, NL
ma 23 20u15 Brussel, O.-L.-Vr. v. Genadekerk, Gerd Wachowsky, D.
di 24 20u15 Brussel, St.-Lambertuskerk, Jozef Sluys m.m.v.
een instrumentaal- en vokaal ensemble
20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Marie-Ange Boost
m.m.v. Leo Verheyen, trombone, sackbut.
wo 25 20u15 Brussel, St.-Pieterskerk, Aivar Kaleis, USSR
do 26 20u15 Brussel, Karmelietenkerk, Mari Kodama, Jap.
vr 27 20u15 Brussel, St.-Guidokerk, Reinhard Jaud, A.
za 28 9u30 Brussel, Kon. Muziekconservatorium, Kamiel D'Hooghe
10u30 Brussel, O.-L.-Vr. t. Zavelkerk, Pascale van Coppenolle
11u30 Brussel, Protestantse kerk, François Houtart
12u30 Brussel, St.-Jacob op Koudenberg, Thierry Smets
14u Brussel, St.-Jan Berchmanscollege, Chris Dubois
15u Brussel, O.-L.-Vr.-van Goede Bijstand,
Elisabeth Thornburn
16u Brussel, O.-L.-Vr.-ter Rijke Klaren, Jozef Sluys
m.m.v. C. Quatacker, viool en C. Schmitz, celo
zo 29 16u Brussel, St.-Michielskathedraal, Felix Friedrich, DDR

NOVEMBER :

- za 4 15u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Joost Vermeire

DECEMBER :

- za 2 15u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Marcel Deckers
zo 3 Kasteeldag Horst, organ. LOK

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

37. Jg. Nr. 2 — juni 1989

H. Musch : Orgelkunst am Oberrhein, M. Kares : Ein Harmonium im Müncher Stadtmuseum, H.O. Jakob : Die Stumm-Orgel in der Kath. H. Kreuz-Kirche, Geisenheim, Rheingau, H. Balz : Die Walcker-orgel von 1910 in der Lutherkirche, Wiesbaden.

CELESTA, Tijdschrift voor muziekinstrumentenbouw. Uitg. Centrum voor Muziekinstrumentenbouw i.s.m. Instrumentenmuseum, Brussel.

Jg. 3, Nr. 3 — juli 1989

G. Spiessens : Het voormalige L. Delhaye-orgel in de kapel van O.-L.-Vr.-Lof, in de Antwerpse kathedraal.

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

80th Year, Nr. 953 — April 1989

W.C. Marigold : A variety of recent German Organs, St. L. Pinel : Henry Eben, 19th Century New York organbuilder.

Nr. 954 — May 1989

R. Kehl : The American Classic Organ Symposium Salt Lake City, C.J. Shuster : Quantity and quality of Wind ; the present experiment of the historic French organ at Dole.

Nr. 955 — June 1989

St. L. Pinel : Richard M. Ferris : New York organbuilder, C. Sloane : An alternative method of cent calculation.

GREGORIUSBLAD, Tijdschrift ter Bevordering van Liturgische Muziek. Uitg. v.d. òed. St.-Gregoriusvereniging

Jg. 113, Nr. 2 — juni 1989

A. Vermooij : Het Latijnse devotielied, K. Middelhoff : Ontmoeting met L. Toebosch, B. Kahmann : Henk Badings en zijn geestelijke composities.

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne des Organistes.

Jg. 21, Nr. 82 — Nr. 2 — 1989

L. Devos : A propos de F. Coppin, J.P. Felix : L'Orgue Van Bever du S. Cœur de Bois l'Evêque à Liège 1893, E. De Vos : J.B. Le Picard de passage à Huy.

ORGANIST & EREDIENST, maandblad van de Gereformeerde Organistenvereniging

Nr. 7, 1989

B. Wisgerhof : Uniek Amsterdams renaissance-orgel gereconstrueerd.

HET ORGEL, Uitgave van de Ned. Organistenvereniging.

Jg. 85, Nr. 6 — juni 1989

K. van Eersel : Een herontdekt werk van Cornelis de Wolf, J. Jongepier : Orgels van Witte gerestaureerd.

Nr. 7/8 — juli/aug. 1989

H. v. Nieuwkoop : Klavier & registergebruik in Sweelincks orgelwerken, T. den Toom : Orgels van Witte gerestaureerd.

L'ORGUE, Uitgave van «L'Association des Amis de l'orgue».

Nr. 210 — avril-mai-juin 1989

F. Robert : Des organistes face à la Marseillaise, E. Lejeune-Bonnier : Abel Decaux (1869-1943), J.P. Swiderski : le grand orgue de l'abbaye Ste Scholastique de Dourgne (Tarn), S. Montens : Orgue et philatélie.

— Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe

— Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk

— Drukkerij Van Geertruyen — Asse